

*Modernite, Terbiye ve Bellek: Erken Cumhuriyet Dönemi Başkent Ankara'da Tiyatro Sahnesi**

Suna AYDIN ALTAY

Öğr. Gör. Dr., TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Ankara

E-Mail: sunaydinaltay@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-3987-232X

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 02.12.2022 Kabul Tarihi / Accepted: 04.04.2023

ÖZ

AYDIN ALTAY, Suna, **Modernite, Terbiye ve Bellek: Erken Cumhuriyet Dönemi Başkent Ankara'da Tiyatro Sahnesi**, CTAD, Yıl 19, Sayı 38 (Özel Sayı 2023), s. 843-886.

Cumhuriyet'in erken yıllarında Ankara, Türk modernleşmesinin düşünsel ve yönetsel mekânı olarak; gelecekçi ideolojinin projelendirildiği, yeni ülke idealleri ile yaşama biçiminin konumlandığı, hayatın her alanına dair reformların gerçekleştiği bir laboratuvara dönüşmüştür. Mustafa Kemal Atatürk'ün, çağdaş bir toplumun, kültürel gelişmeler çerçevesinde inşa edilebileceği görüşü, sanatın evrenselliğinden ve eğiticiliğinden yararlanma anlayışı ile görsel temsiller, ulusal topluluk bağlarının güçlenmesinde, yeni belleğin kodlarının aktarılmasında kilit unsurlar olarak görülmüşlerdir. Ankara'nın modern başkente dönüşme serüveni; değişimlerin/dönüşümlerin yaşandığı, modern yaşam pratiklerinin gündelik hayata entegre edildiği ve

* Bu çalışma, künyesi verilen doktora tezi esas alınarak hazırlanmıştır: Suna Aydın Altay, *Erken Cumhuriyet Dönemi Kültür Ve Sanat Yaşamında Ankara İmgesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2021.

tüketildiği bir süreci işaret etmektedir. Cumhuriyet liderleri ile memur kesimin deneyimleyerek, Ankara halkına örneklediği ve özendirdiği; tiyatro, konser, sergi gibi etkinliklerin içerdiği mesajların/kodların, tüm Anadolu coğrafyasına yayılması beklenmiş, ortaya çıkacak çağdaş ve modern Türk toplumu, inkılabın kalıcılığını sağlayacak biricik güç olarak tanımlanmıştır. Bu makalede, 1923-1950 yılları arasında başkentte takip edilen tiyatro etkinliklerine odaklanılmış, Ankara Devlet Konservatuvarı ve Tatbikat Sahnesi'nin kültür ve sanat ortamına katkısı ile Devlet Tiyatro ve Operası kuruluşuna dikkat çekilmiştir. Ankara'da takip edilen tiyatro etkinliklerinin nasıl bir zeminde gelişim gösterdiği, tiyatro sahnesinin devinimi ve dinamikleri ile nasıl kurumsallaştığı ele alınmıştır. Sahnenin kent ve kentli ile kurduğu ilişki, dönemin yayın organları ve Ankara Halkevi dokümanları aracılığıyla, tiyatro sahnesinin kurumsallaşmasının ardından ise Ankara Devlet Konservatuvarı; Devlet Tiyatroları Arşivi, Devlet Tiyatroları Refik Ahmet Sevengil Tiyatro Kütüphanesi, Koç Üniversitesi Vehbi Koç Ankara Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi (VEKAM) Arşivi verileriyle T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri ve TBMM tutanakları taranarak araştırılmış, tespit edilen belgeler ışığında, Erken Cumhuriyet Dönemi'nde başkent Ankara'da kültür ve sanat ortamının en önemli aktörlerinden, tiyatro sahnesi üzerine genel bir tablo oluşturulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Erken Cumhuriyet Dönemi, Tiyatro, Bellek, Ankara Devlet Konservatuvarı, Tatbikat Sahnesi.

ABSTRACT

AYDIN ALTAY, Suna, **Modernity, Education, and Memory: The Theater Scene in Ankara, the Early Republican Capital**, CTAD, Year 19, Issue 38 (Special Issue 2023), pp. 843-886.

In the early years of the Republic, Ankara, as the intellectual and administrative space of Turkish modernization, turned into a laboratory where the futurist ideology was projected, the ideals of the new country and the way of life were positioned, and reforms in all areas of life were realized. Mustafa Kemal Atatürk's view that a modern society could be built within the framework of cultural developments, his understanding of utilizing the universality and educational value of art, and visual representations were seen as key elements in strengthening national community ties and transferring the codes of the new memory. Ankara's transformation into a modern capital city marks a process of change/transformation, the integration, and consumption of modern life practices into daily life. The messages/codes contained in activities such as theaters, concerts, and exhibitions, which the leaders of the Republic and the civil servants experienced, modeled, and encouraged for the

people of Ankara were expected to spread throughout Anatolia, and the modern Turkish society that would emerge was defined as the only force that would ensure the permanence of the revolution. This article focuses on the theatrical activities followed in the capital between 1923 and 1950 and draws attention to the contribution of the Ankara State Conservatory and Tatbikat Stage to the cultural and artistic environment, as well as the establishment of the State Theater and Opera. It discusses the development of theater activities followed in Ankara, the basis on which they developed, the dynamics and movements of the theater scene, and how they became institutionalized. The relationship of the stage with the city and the urbanite was explored through the publications of the period and the documents of the Ankara Community House, and after the institutionalization of the theater stage, through the Ankara State Conservatory; State Theater's archive, State Theaters Refik Ahmet Sevensil Theater Library, Koç University Vehbi Koç Ankara Studies Research Center (VEKAM) archival sources, and Presidency of the Republic of Türkiye Directorate of State Archives and Turkish Grand National Assembly reports. In the light of the documents identified, a general picture of the theater scene, one of the most important actors of the cultural and artistic environment in the capital Ankara in the Early Republican period, was tried to be created.

Keywords: Early Republican Period, Theater, memory, Ankara State Conservatory, Tatbikat Stage.

Giriş

Cumhuriyet Türkiye'sinin erken yılları, genç hükûmetin tasarladığı bir modernleşme projesine işaret etmektedir. Temelinde, cumhuriyet ideolojisini özümsemiş yeni bir Türk toplumu ve onun yeni belleğini inşa etme çabasında olan hükûmet, erken cumhuriyet dönemi olarak tanımlanan 1923 ve 1950 yılları arasındaki süreçte gerek cumhuriyetin simgesi olacak çağdaş başkent Ankara'nın imarıyla gerekse ona bağlı modern kurumsal yapılanmayla istikrarlı bir gelişim grafiği göstermektedir. Bu süreçte cumhuriyet iradesi, Türk toplumunun kimliğini ve yeni belleğini oluşturacak kodların/imgelerin üretilmesine ve tüketilmesine büyük önem vermiştir. Ulus-devlet anlayışını, fütüristik devrim ideolojisini canlı tutmak, gelecek nesillere aktararak devamlılığını sağlamak amacıyla araçsallaştırılan bu imgelerin yayılmasında ve tanıtılmasında ise güzel sanatlar elverişli bir kanal olmuştur.

Genç cumhuriyetin, yeni bir başlangıç yapmak adına ortaya koyduğu bu projenin ilk adımı, yeni belleğe ait kodların üretilebileceği, Türkiye Cumhuriyeti'nin yeni ve çağdaş yüzünü tüm dünyaya tanıtılabileceği bir başkent kurmak olmuştur. Bu doğrultuda Ankara, modern bir başkent, çağdaş bir kültür

ve sanat merkezi olarak tasarlanmıştır. Nihayetinde, ideolojinin devamını sağlayacak, geleceğin teminatı olarak kabul edilen yeni belleğe ait kodların/ingelerin önemli bir kısmı Ankara ve kurumları üzerinden yapılandırılmıştır. Bu bakış açısıyla, Türk Ocakları, Halkevleri, Devlet Güzel Sanatlar Akademisi, Devlet Konservatuarı ve Devlet Operası gibi sanat ve eğitim kurumlarına önemli roller biçilmiş, toplumsal bellek ve onu tanımlayan kodlar, bu kurumlarla ve bu kurumların etkinlikleriyle halka taşınmıştır.

Modern hayata referans veren bu sosyal ve kültürel yapılar, çağdaşlaşma yolunda halk terbiyesini sağlamak için birer aracı kurum olarak görülmüştür. Halk eğitimi konusunda yapılan ilk girişimler, Millet Mektepleri, Türk Ocağı¹ ve Halkevleri konferansları olsa da radikal reformların hayata geçirilmesi, kültür seviyesinin yükseltilmesi amacıyla sanatın evrenselliğinden yararlanma fikri önem taşımış ‘sanat’ kültür pratiklerinin önemli araçlarından biri olmuştur.² Bu kapsamda, Ankara’da sanat sergileri, konserler, tiyatro ve opera temsilleri kültürel hayatın ve yeni belleğin kodlarının verildiği güçlü araçlardır diyebiliriz. 1930’lu yılların başında öncelikle müzik ve tiyatro aracılığıyla halkı eğitme/terbiye konusu gündeme gelmiş, güzel sanatlar, inkılabın tüm yurda yayılmasında anahtar rol oynamıştır.

Bir Eğitim Kurumu Olarak Tiyatro

Amacına uygun kurgulanmış görsel temsiller, hedeflenen formatta, yeni toplumsal ve siyasi biçimler üretebilmektedirler. Kültürel simgelere de dönüşen bu görsel temsiller aracılığı ile bazı imgeler bilinçli olarak daha çok üretebilir, bazılarını sansür uygulanabilir ve izlenme biçimleri kontrol altında tutabilmektedir. Böylece temsiller, bir ulusun geçmişine, tarihine ait belli bir bakışı üretmede kullanılabilir.³ Bu bağlamda, tiyatro temsilleri; rejimi korumak, inkılabı güçlendirmek ve ulusal bellek oluşturma konularında; milletin dilini, dilinin ahengini koruyan ve milletin yararlanması gereken güzel sanatların

¹ Türk Ocakları, İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin merkezinde, Ziya Gökalp (1876-1924)’in de katıldığı bir toplantının ardından, 25 Mart 1912’de resmen kurulmuştur; bk. Yusuf Sarıncay, *Türk Ocakları*, Ötüken Kitap, Ankara, s. 141, 2005; Zeynep Yasa-Yaman, Ankara’da Bir ‘Milli Müze’ Serüveni”, Ed. Z. Yasa Yaman, *Ankara Resim ve Heykel Müzesi*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2012, s. 35. Türklüğün her alanda yükselmesini amaç edinen Türk Ocakları, Türk milletini aydınlatmak için konferans, temsil, konser, ders, kurs, okul, kütüphane, spor, radyo, sinema gibi halk eğitimi faaliyetleriyle halka ulaşmaya çalışmıştır; bk. İbrahim Karaer, *Türk Ocakları (1912-1913)*, Ankara, 1992, s. 81.

² Zeynep Yasa-Yaman, İmparatorluk’tan Cumhuriyet’e Sanat, *Ankara Resim ve Heykel Müzesi*, Ed. Z. Yasa Yaman, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2012, s. 221-226.

³ Brian Wallis, “Ülkeleri Pazarlamak: Uluslararası Sergiler ve Kültür Diplomasisi”, *Sanat Siyaset, Kültür Çağında Sanat ve Kültürel Politika*, Ed. Ali Artun, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016, s. 256.

birincisi olarak halka tanıtılmaya çalışılmıştır.⁴ Cumhuriyetin erken yıllarında, başkentte sahnelenen temsiller çerçevesinde tiyatronun, Wallis'in belirttiği gibi belli bir amaca yönelik biçimlendirildiği görülmektedir. Bu dönemde sahnelenen tiyatro eserleri ile cumhuriyet ilkeleri öne çıkarılmaya çalışılmış, tiyatronun halk üzerinde bırakacağı olumlu etki sıklıkla gündeme gelerek, basında yer almıştır.

17 Temmuz 1930 tarihli *Hâkimiyet-i Millîye* gazetesinin 'Güzel Sanatlar Günü' sayfasında yer alan yazıda "Hiçbir fikir yoktur ki, halka sahne vasıtasıyla telkin edilmesin."⁵ denilerek, konuya verilen önem dile getirilirken, 1938-1943 yılları arasında Ankara Radyosu Müdürlüğü yapan Vedat Nedim Tör,⁶ 7 Ekim 1941 tarihli *Ulus* gazetesinde kaleme aldığı "Büyük Terbiyeci Tiyatro" başlıklı yazısında, "Halka oynyarak öğretmek, Halkı oynyarak yükseltmek, Halka oynyarak İyi, Güzeli, Doğruyu sevdirmek yolu psikolojinin vardığı en son bulumdur. Bundan biz de faydalanacağız..." sözleriyle tiyatronun telkin gücü üzerine düşüncelerini aktarmıştır.⁷ Benzer yaklaşımla Ferit Celâl Güven de sanat terbiyesinin en kısa yolu olarak tiyatroyu göstermiş, tiyatronun eğitici gücünü "...halkın her türlü terbiyesini yerine getirmek, halkın güzellik duygularını olgunlaştırmak için üzerinde durulması gerekli olan bir mekteptir." diyerek ifade etmiştir.⁸

Dönemin düşünürleri, yazarları ve siyasetçileri tiyatronun bir eğitim aracı olması konusunda hem fikirdir. Onların fikir ayrılığı daha çok tiyatro sahnesinin ne ölçüde 'millî' olması gerektiği yönündedir. Muhsin Ertuğrul, halkın tiyatro algısına yön vererek, Cumhuriyet Dönemi tiyatrosuna damgasını vurmuş, neredeyse elli yıl boyunca, tiyatro hakkında söz sahibi olmuştur.⁹ Ertuğrul'a göre en güçlü eğitim araçlarından biri tiyatrodur: "...İnsanları yakınlaştırır, bir ulusun gerçekleşmesinde, yenilenmesinde en güvenilir umut tiyatrodur..."¹⁰ Öte yandan, İsmail Hakkı Baltacıoğlu (1886-1978)¹¹ ve Kâzım Nami¹² gibi kimi

⁴ İsmail Galip (Arcan), "Sinema Tiyatro'yu Geçebilir Mi?", *Hâkimiyet-i Millîye*, 3 Teşrinisani 1929, s. 2.

⁵ "Devlet Tiyatrosu". *Hâkimiyet-i Millîye*, 17 Temmuz 1930, s. 4.

⁶ Vedat Nedim Tör, *Böyle Geçti Yıllar*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2010, s. 53-56.

⁷ Vedat Nedim Tör, "Büyük Terbiyeci Tiyatro", *Ulus*, 7 Ekim 1941, s. 5.

⁸ Ferit Celal Güven, "Sanat Terbiyesinin En Kısa Yolu: Sahne", *Ulus*, 16 Aralık 1941, s. 5.

⁹ Metin And, *Cumhuriyet Dönemi Türk Tiyatrosu*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, s. 16, 1983.

¹⁰ Muhsin Ertuğrul, *İnsan ve Tiyatro Üzerine Gördüklerim*, Yankı Yayınları, İstanbul, 1975, s. 102.

¹¹ 1918-1919 yılları arasında Maarif Nezaretinde görevlerde bulunan Baltacıoğlu, 1920-1923 yılları arasında Darülfünun Edebiyat Medresesi Reisliğine daha sonra 21 Kasım 1923'te Darülfünun Eminliğine tayin edilmiştir. Edebiyat Medresesi Reisliğiyle beraber, 25 Kasım 1922'den itibaren Sanayi-i Nefise Mekteb-i Âlisinde Bedayi ve Resmin Usulü Tedrisi derslerini vermeye başlamıştır. 26 Nisan 1927'de Darülfünun Eminliği görevinden ayrılmış, Maarif Vekâletinin isteği üzerine 24

düşünürler/yazarlar, bir yandan sanatın evrensel olduğunu savunurken öte yandan da Muhsin Ertuğrul'un tiyatro yaklaşımını yeterince 'milli/ulusal' bulmamaktadırlar. Baltacıoğlu, milliyetçi yönü güçlü olan bir tiyatro modelini savunmaktadır. Ona göre öncelikle; çağdaş Türk karakteri, jesti ve mimiği oluşmalı, ardından Batı'nın tiyatro tekniği alınmalıdır. Baltacıoğlu, tiyatroyu sadece sahneleme ve teknik bir iş olarak ele almamış, Türk kimliğinin özümsemesi ve geliştirilmesinin zorunlu olduğunu ifade ederek, düşüncelerini tiyatrodaki "Batılılık değil, Batılı tiyatrodaki Türklük istiyoruz" sözleriyle savunmuştur.¹³

Kâzım Nami ise "Tiyatro Eserleri" başlıklı bir yazısında, "Ben, medeni bir millet için tiyatronun pek büyük bir ehemmiyeti olduğuna kaniim. Bunu bizde ilk anlayan Namık Kemal merhumdur..." diyerek, Namık Kemal'i ve *Vatan Yahut Silistre* adlı eserini övmektedir.¹⁴ Ona göre Kemal eserlerini, derin vatanseverlik duygularıyla, halka telkin için yazmıştır. Almanya'dan ya da Fransa'dan adapte edilen eserler, bize bu duyguları veremeyecektir. Nami'nin düşünceleri, Baltacıoğlu'nunkiler gibi tiyatronun milli olması gerekliliği üzerinedir.

1930 ve 1940'lı yılların Ankara'sında sahnelenen temsiller her iki düşünceyi de destekler niteliktedir. Cumhuriyet ideolojisine uygun millî kültür çalışmalarına yer verilmiş¹⁵ ve Batılı tekniklerin benimsetilmesi yoluna gidilmiştir. Sahneye bir yandan Türk halkının, çağdaş batılı toplumların kültür seviyesine ulaşması, benzer bir vizyona sahip olabilmesi amacıyla Türkçeye adapte edilen dünya klasikleri konulurken, diğer yandan da inkılabı yücelten, milli hisleri harekete geçiren piyesler yazılmış ve sahnelenmiştir.

Bu süreçte önemli bir konu, dünya klasiklerinin Türkçeye çevrilmesi olmuştur. 1921 yılı başlarında kurulan Telif ve Tercüme Encümeni,¹⁶ milli eğitimin sağlanması ve geliştirilmesi amacıyla çalışmış, farklı alanlardan çok

Kasım 1929- 9 Haziran 1930 tarihleri arasında Ankara Gazi Muallim Mektebi'nde müdürlük yapmıştır. Baltacıoğlu, 1932-1933 ders yıllarında, yapılan bir düzenlemeyle Sanayi-i Nefise Mektebi kadrosu dışında kalmıştır; bk. İsmail Hakkı Baltacıoğlu, *Tiyatro Nedir*, Mitos-Boyut Yayınları, 2006, s. 302.

¹² Siyasetçi, çevirmen, edebiyatçı ve gazeteci kimlikleriyle tanınan Kâzım Nami Duru, Harbiye'de askeri eğitim almış, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin oluşumunda önemli rollerde bulunmuştur. II. Meşrutiyet döneminde (1908-1918) askerî kariyeri yerine, halk ve gençlik terbiyesine adanmıştır; bk. Kâzım Nami Duru, "Terbiye Meselesi: Son Münakaşalar." *Cumhuriyet*, 24 Şubat 1938, s. 5.

¹³ Baltacıoğlu, *age.*, s. 140.

¹⁴ Kazım Nami Duru, "Tiyatro Eserleri", *Hâkimiyet-i Milliye*, 16 Şubat 1929, s. 2.

¹⁵ Esra Özkan Koç, "1940'lı Yıllarda Türkiye'de Sanatta 'Millilik' Tartışmaları", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 14, Sayı 77, Nisan 2021, s. 501.

¹⁶ "Telif ve Tercüme Encümeni", *Hâkimiyet-i Milliye*, 24 Mart 1921, s. 2; Taceddin Kayaoğlu, *Türkiye'de Tercüme Müesseseleri*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul, 1996, s. 102.

sayıda eserin tercümesini yapmıştır. 1926 yılında Telif ve Tercüme Heyeti kapatılmış, tüm hakları Talim ve Terbiye Heyetine aktarılmış, 1940'lı yıllara kadar tercüme konusunda ihtiyacı üniversite öğrencileri ve üniversite bünyesindeki tercüme büroları karşılamıştır. 1940 yılında ise Maarif Vekili Hasan Ali Yücel'in girişimleriyle konu bir devlet politikası olarak gündeme gelmiş, bir Tercüme Bürosu kurulmuştur.¹⁷ Kurulan büro aracılığıyla dünya edebiyatından klasiklerin ve piyeslerin tercüme yapılmıştır.¹⁸ Tercüme Bürosu'nun faaliyete geçmesinden önce, Türkçeye çevrilen oyun metni sayısının oldukça az olduğu, sonrasında ise büyük bir artış yaşandığı gözlemlenmektedir. Batı edebiyatından çeviriler yapan Türk yazarlardan; Sabahattin Eyüpoğlu, Sabahattin Ali, Nurettin Sevin, Nahid Sırrı Örik, Orhan Veli Kanık, Nurullah Ataç, Orhan Burian, Seniha Bedri Göknil, Bedrettin Tuncel, Ekrem Sungar, Nihal Yalaza Taluy, Recai Bilgin, Melih Cevdet Anday, Gaffar Güney, Yaşar Nabi Nayır gibi isimler dikkat çekmektedir. Ayrıca, Türk siyasetçi Ali Süha Delilbaşı, Nüzhet Haşım Sinanoğlu ve Memed Fuat Carım, hukukçu-yazar Avni Givda, Turgut Erem, gazeteci Erol Güney, akademisyen İrfan Şahinbaş, Dr. Feridun Timur, veteriner hekim, siyasetçi, yazar Dr. Selahattin Batu ve Türk Tiyatrosunun öncü isimleri Muhsin Ertuğrul, İsmail Galip Arcan, Tarık Levendoğlu ve Servet Moray gibi isimlerin de çeviriler yaptıkları görülmektedir.¹⁹

Başkent Ankara'da İlk Tiyatro Temsilleri

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Ankara'da tiyatro etkinliklerini yürüten kurumsal bir yapı olmamakla birlikte, Türkiye'de, bu dönemde müzik ve sahne sanatları ile ilgili iki kurum bulunmaktadır. İlki, Osmanlı yönetiminde Maarif Nezareti bünyesinde olan, 1923 yılından itibaren İstanbul Belediyesi'ne bağlanan "Darül Elhan" yani Konservatuar, ikincisi ise yine İstanbul Belediyesi'ne bağlı "Darülbedayi" yani Şehir Tiyatrolarıdır.²⁰ Dolayısıyla, başkentte tiyatro ihtiyacını, ilk olarak Darülbedayi ve yerli/yabancı tiyatro toplulukları

¹⁷ Tercüme Heyeti'nin ilk toplantısı Ankara'da 28 Şubat 1940 tarihinde yapılmıştır. Toplantıya şu isimler katılmıştır: Halide Edip Adivar, Saffet Pala, Dr. Adnan, Bedri Tahir Şaman, Avni Başman, Nurettin Artam, Ragıp Hulusi Erdem, Sabahattin Eyüpoğlu, Nurullah Ataç, Kadri Yörükoğlu, Bedri Tuncel, Abdülkadir İnan, Sabahattin Ali, Cemal Köprülü ve Enver Ziya Karal. Ayrıntılı bilgi için bk. *Tercüme*, Sayı 1, 1940, s. 112.

¹⁸ Kayaoğlu, *age.*, s. 146, 161.

¹⁹ 1939-1950 Yılları arasında Tatbikat Sahnesinde temsil edilen yabancı oyunlara ait çevirileri yapan isimler için bk. Devlet Tiyatroları Refik Ahmet Sevengil Tiyatro Kütüphanesi, Dijital Oyun Bilgi Sistemi, http://31.145.174.244/userPandtgm/user_home_dtgm.php, (Erişim Tarihi: 6 Kasım 2023).

²⁰ Murat Katoğlu, "Cumhuriyet Türkiyesinde Eğitim, Kültür, Sanat", *Türkiye Tarihi 4: Çağdaş Türkiye 1908-1980*, Der. Sina Akşın, Cem Yayınevi, İstanbul, 1992, s. 424.

karşılmaktadır. 1932 yılında Halkevinin açılmasıyla, kentin canlı bir tiyatro ortamına kavuşabildiği, 1936 yılında Devlet Konservatuvarının eğitime başlamasıyla, başkent in kültür ve sanat ortamında özellikle de tiyatro sahnesinde bir atak yaşadığı dönem kaynakları/belgeleri aracılığıyla takip edilebilmektedir.²¹

Başkentte Darülbedayinin verdiği temsiller, 1920'li yılların sonunda başlamış, belli periyotlarda başkente gelmeleri ile bir düzen içerisinde devam etmiştir. Bu temsiller Halkevi Temsil Şubesinin faaliyete geçmesiyle azalmış, ardından 1939 yılında yerini Tatbikat Sahnesine bırakmıştır. Darülbedayinin başkentte ilk temsilleri, Türk Ocağı sahnesinde teknik açıdan kısıtlı imkânlarla gerçekleşmiştir. Hamlet (W. Shakespeare), Bir Kitap (İsmail Galip), Kör (Vedat Nedim) ve Zehirli Kucak (Loic Le Gouriadec) gibi eserlerin sahneye aktarıldığı bu temsiller için Darülbedayı çeşitli dekorları da yanında getirmiştir.²²

*Hâkimiyet-i Millîye*²³ gazetesinden takip ettiğimiz, Darülbedayı temsilleri Ankara'da; 1929-1932 yılları arasında her yıl Nisan ayında Türk Ocakları'nda gerçekleşmiş,²⁴ 1931 yılında perşembe ve cuma günleri olmak üzere haftada iki güne çıkarılmıştır.²⁵ 1932 yılında ise Halkevinin açılmasının ardından, Darülbedayı Ankara temsillerine yılda iki kez devam etmiş, mekân olarak Yeni Sinema Salonu kullanılmıştır.²⁶

1930'lu yıllarda Gazi Terbiye Enstitüsü öğrencileri,²⁷ Ankara Kız Lisesi öğrencileri²⁸ ve İsmet Paşa Kız Enstitüsü öğrencileri²⁹ ile yerli/yabancı özel

²¹ Suna Aydın Altay, *Erken Cumhuriyet Dönemi Kültür ve Sanat Yaşamında Ankara İmgesi*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Doktora Tezi. Ankara, 2021.

²² "Darülbedayı Ankara Temsilleri", *Hâkimiyet-i Millîye*; 15 Mart 1929, s. 3.

²³ Millî Mücadele Dönemi'nde, 6 Şubat 1921 tarihinde yayın hayatına başlayan ve hükümetin resmi yayın organı sayılabilen *Hâkimiyet-i Millîye* gazetesi; siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel haberleriyle gündemi canlı tutmuş, başkent in en önemli haber kaynağı olmuştur. Gazete, 28 Kasım 1934 tarihinden itibaren *Ulus* adıyla yayın hayatına devam etmiştir; bk. Naim Sığın, "Türkiye'de Modernleşme Süreci'nde Basın: Ulus Gazetes'i'nin Modernleşme Söylemi", Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basın ve Yayın Ana Bilim Dalı, Anadolu Üniversitesi, 2017, s. 87.

²⁴ "Darülbedayı Şehrimizde Hangi Piyesleri Temsil Edecek", *Hâkimiyet-i Millîye*, 9 Mart 1930, s. 2; "Darülbedayı Haftası; Nisan ayı çok canlı olacak", *Hâkimiyet-i Millîye*, 3 Nisan 1930, s.1.

²⁵ "Darülbedayı", *Hâkimiyet-i Millîye*, 9 Kânunusani 1931, s. 2.

²⁶ "Darülbedayı Ankara'da", *Hâkimiyet-i Millîye*, 3 Nisan 1933, s. 3; "Darülbedayı Temsilleri", *Hâkimiyet-i Millîye*, 30 Nisan 1934, s. 6; "İstanbul Şehir Tiyatrosu Ankara'da", *Ulus*, 30 Nisan 1935, s. 3.

²⁷ "Gazi Terbiye Enstitüsü öğrencileri "İnsan Sarrafı" komedisini temsil edecekler", *Hâkimiyet-i Millîye*, 16 Şubat 1931, s. 2.

tiyatro toplulukları da verdikleri temsillerle başkentin sanat hayatına bir ritim getirmişlerdir. Bu topluluklardan öne çıkanlar; “Raşit Rıza ve Temsil Heyeti”³⁰ ile “Şadi ve Arkadaşları”³¹ olmuştur. Darülbeydi sanatçıları; Fikret Şadi,³² Raşit Rıza³³ ve arkadaşları 1920’li yılların sonlarından itibaren Anadolu turneleri düzenlemişler,³⁴ Ankara’da Türk Ocağı (Halkevi) sahnesinde temsiller sunmuşlardır.³⁵

Öte yandan, 1930’lu yıllardan itibaren başkente gelen yabancı aktrist/aktörler ve gruplar da farklı bir soluk getirmişlerdir. Dönemin meşhur Fransız aktristi Marie Bell (1900-1985), 1930 yılında Ankara’ya gelmiş, sanatçının bu ziyareti büyük yankı uyandırmıştır. Bell’in Türk Ocakları sahnesinde vermiş olduğu temsile Mustafa Kemal, İsmet Paşa ve Meclis reisi Kâzım Paşa da katılmışlardır.³⁶

1930 yılında Paris’ten gelen *Comedie Française* grubu da başkentte verdiği temsillerle büyük ilgi görmüştür.³⁷ Bir yıl sonra tekrar gelen ve performanslarını Türk Ocakları sahnesinde gerçekleştiren topluluk, ‘La Belle Avanture’, ‘Le Pecheur d’ombres’, ‘As-tu du Coeur’ ve ‘Leopold le bon’ olmak üzere 4 temsil vermiştir. Mustafa Kemal, İsmet Paşa ve Meclis reisinin de katılmış olduğu temsiller, Avrupa’nın kültür ve sanat kaynaklarını Ankara halkı ile buluşturduğu için oldukça yararlı görülmüştür.³⁸ Topluluk 2 Nisan 1940 tarihinde bir kez daha Ankara’ya gelmiş, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’nün huzurunda temsiller vermiş, ayrıca tüm geliri *Türk Kazılayı*’na bağışlanacak birkaç oyun

²⁸ “Ankara Kız Lisesi Müsameresinde”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 27 Mayıs 1933, s. 4.

²⁹ “İsmet Paşa Kız Enstitüsü Dün Güzel Bir Müsamere Verdi”, *Ulus*, 16 Kânunuevel 1935, s. 3.

³⁰ “Raşit Rıza Temsil Heyeti Geliyor”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 8 Kânunuevel 1930, s. 1.

³¹ “Şadi ve Arkadaşları geliyor”, *Ulus*, 3 Şubat 1937, s. 2.

³² Millî Sahne’nin kurucusu Fikret Şadi, “Türk Tiyatrosunu Himaye Cemiyeti” kurmuş, devletten yardım sağlayan ilk sanatçı olmuştur; bk. Özdemir Nutku, *Darülbeydi’nin Elli Yılı*. A.Ü. DTÇF Yayınları Ankara, 1969, s. 220.

³³ Raşit Rıza, 1926 yılında “Sabık Darülbeydi Sanatkarları Topluluğu”nu kurmuştur; bk. Nutku, *age.*, s. 61.

³⁴ And, *age.*, s. 175-177.

³⁵ “Sanatkâr Şadi ve Arkadaşları Geliyor”, *Ulus*, 3 Şubat 1936, s. 2.

³⁶ “Marie Bell Ankara’da”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 1 Nisan 1930, s. 1; “Marie Bell dün gece Türk Ocağı sahnesinde temsil verdi”, *Akşam*, 1 Nisan 1930, s. 2.

³⁷ “Türk Ocağı Tiyatrosu” *Hâkimiyet-i Milliye*, 1 Kânunuevel 1930, s. 4.

³⁸ “Ocak Tiyatrosunda: “Comedie Française Heyeti Yarın Akşamdan İtibaren Dört Temsil Verecek” *Hâkimiyet-i Milliye*, 18 Kânunusani 1931, s. 1; “Ocak Tiyatrosunda”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 20 Kânunusani 1931, s. 1.

sahnelemişlerdir (Resim 1).³⁹ *Comedie Française*'nin 11 Mayıs 1949 tarihinde de temsiller vermek üzere Ankara'ya geldikleri, bu kez oyunlarını Devlet Tiyatro Sahnesinde oynadıkları gazete haberlerinden takip edilebilmektedir.⁴⁰

Ankara Halkevi Tiyatro Sahnesi ve Temsil Şubesi

Hayal edilen Türk toplumuna, cumhuriyet ideolojisini benimsetmek ve yeni rejimi tanıtmak gibi hedeflerle, 1931 yılında tüm haklarının Cumhuriyet Halk Fırkasına devredildiği Türk Ocakları mirası üzerinde yapılandırılarak açılan Halkevleri,⁴¹ Dil ve Edebiyat Şubesi, Güzel Sanatlar Şubesi, Temsil Şubesi, Spor Şubesi, Sosyal Yardım Şubesi, Halk Dershanesi ve Kurslar Şubesi, Kütüphane ve Yayın Şubesi, Köycülük Şubesi, Tarih ve Müze Şubesi gibi dokuz çalışma koluyla millî dil, millî tarih ve millî kültür konusunda etkin çalışmalar yürütmüş;⁴² Cumhuriyet ideolojisinin uygulayıcı kurumlarından biri olarak kültür ve sanat hayatına yön vermiştir.

Ankara Halkevi, temsil şubesi aracılığıyla gerçekleştirdiği etkinliklerle öncelikle başkentte, ardından tüm Anadolu'da canlı bir tiyatro ortamı oluşmasında rol oynamıştır. Bu süreçte tiyatronun bir memleketin kültür seviyesini yükseltmede ne kadar önemli bir rolü olduğu, halka basın yoluyla duyurulmuş,⁴³ dünya klasikleri, Türk tarihi, Millî Mücadele ve modern hayatı tanıtan eserler sahnelenerek yeni belleğin kodları sahne aracılığıyla yayılmıştır.⁴⁴

Halkevinin açılışına günler kala, 1932 yılı ocak ayında Faruk Nafiz (Çamlıbel) Bey'in yazmış olduğu *Akın* piyesi, İsmet Paşa Kız Enstitüsü müdürü Münir Hayri Bey tarafından hem sahneye koyulmuş hem de dekor ve kostümleri hazırlanmıştır. Konusunu, İslamiyet öncesi Türk tarihinden alan eser, Gazi Enstitüsü ve Erkek Lisesi öğrencileri tarafından oynanmıştır (Resim 2).⁴⁵

19 Şubat 1932 Cuma günü törenle açılan Ankara Halkevinin temsil konusuna verdiği önem, Münir Hayri Bey ve Behçet Kemal Bey tarafından

³⁹ "Komedi Fransez Bugün Geliyor", *Ulus*, 2 Nisan 1940, s. 1; "Millî Şefin Yüksek Huzurlarında Komedi Fransez Artistleri İlk Temsillerini Dün Gece Verdiler", *Ulus*, 3 Nisan 1940, s. 1; "Millî Şefimiz Komedi Fransez Temsillerinde", 4 Nisan 1940, s. 1.

⁴⁰ "Resmi Fransız Komedi Trubu Dün Geldi", *Ulus*, 12 Mayıs 1949, s. 1; Lütfü Ay, "Cocteau ve Jean Marais Ankara'da", *Ulus*, 22 Mayıs 1949, s. 2.

⁴¹ Hıfzı Topuz, *Tavcan/Savaş Yıllarında Kültür Devrimi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2005, s. 120.

⁴² Anıl Çeçen, *Atatürk'ün Kültür Kurumu Halkevleri*, Cumhuriyet Kitapları Yayınevi, İstanbul, 2000, s. 105.

⁴³ Yaşar Nabi Nayır, "Tiyatro Bir Mektebtir", *Ulus*, 16 Şubat 1935, s. 3.

⁴⁴ "Ankara Halkevinde Kış Temsilleri Devam Ediyor", *Ulus*, 23 Sonkânun 1937, s. 8; Nasuhi Baydar, "Halkevinde Makbet", *Ulus*, 13 Nisan 1935, s. 3.

⁴⁵ Behçet Kemal, "Halkevinde Akın Oynandı", *Hâkimiyet-i Milliye*, 6 İkincikânun 1932, s. 5-6.

hazırlanan *Çoban* piyesinin aynı gün, Ankara Halkevinin ilk amatör grubu tarafından oynanarak izleyiciye sunulmasıyla anlaşılmaktadır (Resim 3-4).⁴⁶ Türklerin Anadolu'ya gelişlerini anlatan piyes, kısa bir sürede hazırlanmış, 3 Nisan 1932 tarihinde de Mustafa Kemal şerefine temsil edilmiş.⁴⁷ *Çoban* piyesinin dekorları Alishar, Boğazköy ve Troya'dan, sahnede yer alan tablolar, merasim ve silahlar için de Ankara Eti Müzesindeki kabartmalardan yararlanılmıştır.⁴⁸

Çoban piyesinin hemen ardından, Aka Gündüz'ün yazmış olduğu *Mavi Yıldırım* piyesi Halkevi Temsil Şubesi tarafından hızlı bir biçimde hazırlanmış ve 6 Haziran 1932 Cuma akşamı gösterime sunulmuştur.⁴⁹ Aka'nın eserinde, Millî Mücadele günlerini yaşatan sahneler, büyük mücadelenin ruhu ve heyecanıyla yoğrulmuş ortaya konmuştur.⁵⁰

Halkevinin açılışının ardından sahnelenen bu piyeslerin, "Türk Tarih Tezi" doğrultusundaki ideolojiyi öne çıkardıkları anlaşılmaktadır. 19 Şubat 1932 tarihinde Reşit Galip Bey, Ankara Halkevi'nde yaptığı konuşmada temsillere yüklenen ideolojik görevi;

"Halkevleri temsil şubelerini bu teşkilatın en mühim vazife cihazlarından biri sayıyoruz. Halkevi sahnesi, bir milli kültür mektebi olacaktır. Orada çalışan, milli müdafaa için emek veren mücahitler sayılacaklardır... Halkevi sahnelerinde yalnız milli tezleri müdafaa eden piyesler temsil edilir... Bizim mevzularımız umumi Türk Tarihi ile milli mücadelenin her biri bir millete ebediyen şeref ve iftihar sermayesi olabilecek sayısız safhaları, Türk'ün güzel ahlakı, yüksek faziletleri, Türk ruhundaki maddi, manevi sonsuz kudretler gibi membalardan alınacaktır."

sözleriyle ifade etmektedir.⁵¹

Halkevi Temsil Şubesi tarafından sahnelenen oyunlardan öne çıkanlar; 1935 yılında Cumhuriyet'in 12. yıldönümü dolayısıyla oynanan, Millî Mücadele Dönemi'ne referans veren *Yanıkefe* büyük ilgi görmüş, altı hafta daha

⁴⁶ "Ankara Halkevi", *Hâkimiyet-i Milliye*, 16 Şubat 1932, s. 1; "Halkevinde Çoban ve Sanatkarlarımız", *Hâkimiyet-i Milliye*, 21 Şubat 1932, s. 5.

⁴⁷ "Çoban Piyesi", *Hâkimiyet-i Milliye*, 2 Nisan 1932, s. 1; "Gazi Hz. Ve Çoban", *Hâkimiyet-i Milliye*, 5 Nisan 1932, s. 2.

⁴⁸ "Halkevinde Çoban", *Hâkimiyet-i Milliye*, 18 Mart 1932, s. 1.

⁴⁹ "Mavi Yıldırım", *Hâkimiyet-i Milliye*, 16 Mayıs 1932, s. 4; "Mavi Yıldırım Bu Akşam Halkevinde Temsil Edilecek", *Hâkimiyet-i Milliye*, 6 Haziran 1932, s. 2.

⁵⁰ "Halkevinde Milli Terbiye Örnekleri: Mavi Yıldırım'ın Gençliğin Kalbinde Tutuşturduğu Hisler Çok Yüksek ve Manalıdır", *Hâkimiyet-i Milliye*, 27 Haziran 1932, s. 1.

⁵¹ Sefa Şimşek, *Bir İdeolojik Seferberlik Deneyimi Halkevleri 1932-1951*, Boğaziçi Üniversitesi Yayinevi, İstanbul, 2002, s. 192.

oynanmıştır.⁵² 1935 yılında vefat eden oyun yazarı İbnirrefik Ahmed Nuri anısına 15 Mart 1936 tarihinde düzenlenen gecede oynanan *Sekizinci*,⁵³ 14 Nisan 1936'da *Hülleci*,⁵⁴ 12 Şubat 1939'da *Monna Vanna*⁵⁵ sayılabilir.

Ankara Halkevi, halk kültürünün aydınlar tarafından araştırılıp öğrenilmesine hizmet etmiş, çağdaşlaşmayı sağlayacak kültürel ve sanatsal etkinlikleri yürütmüştür. Bu kapsamda CHP Hükûmeti, temsil edilecek eserlerin içeriği konusunda büyük hassasiyet göstermiştir. T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivlerinde yapılan araştırma, CHP'nin konuyla yakından ilgilendiğini, takip ettiğini göstermektedir. 13.03.1937 tarihinde Halkevi Başkanlığına yazılmış, CHP Genel Sekreteri adına Giresun Saylavı Münir Akkaya tarafından imzalanmış belge,⁵⁶ Halkevleri tiyatro repertuarının zenginleştirilmesi, halkın sosyal ve kültürel seviyelerinin yükseltilmesindeki önemli rolünü vurgulamaktadır. Ayrıca belgede, partinin Halkevlerinde oynanması üzerine hazırlattığı bir piyes listesinden de bahsedilmektedir.

Halkevi Başkanlığına yazılmış, 29.05.1937 tarihli bir başka arşiv belgesinde, CHP Genel Sekreteri Şükrü Kaya, sahnenin halk terbiyesi üzerindeki etkisini:

“Sahnenin halk terbiyesi bakımından tesir ve önemi büyük olduğu için Parti Halkevlerinin tiyatro çalışmalarını dikkatle takip ve teşvik etmektedir. Halkevlerinin amatör gruplarının muvaffakiyetle çalışmaları yanında, Parti memlekette teşekkül etmiş tiyatro gruplarına da elden gelen yardımını yapmak suretile temaşa ihtiyacını yaymayı bir ödev bilmektedir...”

...Oynayacakları piyeslerin mevzuları tam tesbit edilmemiş de olsa esas hatları üzerinde rötuşlar yapmak, halka yayılmasını istediğimiz telkinlerden bir ikisini onlara muhavere anahtarı olarak vermek ve kabul ettirmek şartile onlarla ilgilenmeniz; temsil vasıtalarınızdan, sizin kendi mesainizi ihlâl etmemek üzre, istifade ettirmeniz muvafıktır.”

sözleriyle aktarmıştır.⁵⁷

Ayrıca, 29.05.1937 tarihinde CHP Genel Sekreterliğince, Halkevi Başkanlığı'na yazılmış 5/1000 sayılı, Dahiliye Vekili CHP Genel Sekreteri Şükrü Kaya imzalı belge, hükûmetin tiyatroya verdiği önemi, Halkevlerinin piyesler aracılığıyla verecekleri mesajlar gibi konulara dikkat etmeleri gerektiği

⁵² F Tong, “Halkevinde Yankefe”, *Ulus*, 21 Kasım 1935, s. 5.

⁵³ “Halkevinde Sekizinci Gecesi”, *Ulus*, 16 Mart 1936, s. 1.

⁵⁴ Avni Ali Candar, “Halkevinde Hülleci”, *Ulus*, 14 Nisan 1936, s. 4.

⁵⁵ “Halkevinde Monna Vanna”, *Ulus*, 12 Şubat 1939, s. 8.

⁵⁶ T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA) 490.01.3.15.25/177815

⁵⁷ BCA. 490.01.3.15.25/177836.

belirtilmiştir.⁵⁸

Belgeler ışığında, CHP'nin Halkevi temsilcileri üzerinde yönlendirmeleri olduğunu, oyun repertuarının belirlenmesinde söz sahibi olduğu söyleyebilmekteyiz. 27.5.1939 tarihinde CHP Genel Sekreteri adına Zonguldak Mebusu Halil Türkmen tarafından imzalanan belge, Halkevleri tiyatro repertuarı listesidir.⁵⁹ Listede tavsiye edilen 93 piyesten bazıları; Akın (Faruk Nafiz), Atilla (Behçet Kemal Çağlar), Beyaz Kahraman (Aka Gündüz), Bir Ülkü Yolu, Çoban (Behçet Kemal), Destan (Galip Neşet), Ergenekon (Nihat Şevki), İnkılap Çocukları (Yaşar Nabi), İstiklâl (Reşat Nuri), Kral Ödip (Kemal Edip), Taş Bebek (Münir Hayri), Uyanış (Kâzım Namı), Vatan ve Vazife (Saim Kerim Kalkan)'dir.⁶⁰

CHP, kendi denetiminden geçen birçok oyun için Halkevlerinde oynama talimatı vermiş, parti ideolojisinin halkın belleğinde yer etmesi ve korunmasını amaçlanmıştır. Akın, Çoban ve Mavi Yıldırım gibi Ankara Halkevi'nin açılış döneminde kısa sürede ve teknik yetersizliklerle sahneye koyulmuş olan eserler, Türk tarih tezlerine görsel bir hafıza kazandırma amacına hizmet etmişlerdir. Nurhan Karadağ, Halkevi sahnesinde temsil edilen oyunların içeriği konusunda şu unsurları sıralamıştır: “1. Yeni Türk toplumunun çağdaş yaşamı bütünlümlü; 2. Ulusal duyguları doyurmalı; 3. Devrim ilkeleri ışığında ulusal sorunları işlemeli; 4. Devrimin dünya görüşüne uygun halk yaşamı, değişimler, ilerlemeler konu edilmeli; 5. Her sınıfa seslenebilen, yetiştirici türden oyunlar olmalı.”⁶¹

CHP'nin Halkevi tiyatro sahnesine olan müdahalesi; cumhuriyetin kurucu partisi olarak, inkılapların tüm Anadolu coğrafyasına nüfus etmesi, modern yaşam pratiklerinin benimsetilmesi yolunda adımlar olarak değerlendirilmelidir. Halkın tiyatro zevkini geliştirmek, modern yaşam pratiklerini göstermek gibi nedenlerle çağdaş eserler, dünya klasikleri de tercih edilmiş; Shakespeare, Moliere, Sophokles, Musahipzade Celal'e ait oyunlar ile Ahmet Vefik Paşa'nın Moliere'den adapte oyunları sahnelenmiştir. Hamdi Olcay'ın köy hayatına vurgu yaptığı *Köy Oyunları*, Aziz Hüdayi'nin sağlık sorunlarını halkı eğitmek amacıyla işlediği *Dış Ağrısız* ya da Mehmet Hokna'nın köyden kente göç konusunu ele aldığı *Toprak Çocuğu*, Vedat Örfi'nin yasaların gücünü ortaya koyan *Kanun Adamı*, İ. Galip Arcan'ın tiyatronun önemi ve saygınlığı konusunu işleyen oyunu *Hava Parası* ya da aile ilişkileri çevresinde toplumsal yaşamı ele alan komediler ve melodramlar; *Akıl İdarebanesi*, *Andaval Palas*, *Para Delisi*, *Delikanlılar*, *Erkek*

⁵⁸ BCA. 490.01.3.15.25.

⁵⁹ BCA. 490.01.4.20.19/178375, s. 1.

⁶⁰ Aynı yer.

⁶¹ Nurhan Karadağ, *Halkevleri Tiyatro Çalışmaları (1932-1951)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998, s. 136.

Güzeli, İnsan Sarrafı, Sevilen Adam, Mahçupluk İmtihanı, Kukla Oyunları, Knock, Okumuş Adam, Palavra, Şenlik Palas, Şikago Çiftçisi, Şüpheli, Yapışkanlar, Züğürtler, Eski Paltolar, Uludağ, Kavganın Sonu, Evlilik Şurubu sayılabilir.⁶²

Ankara Şehir Tiyatrosu

1936 yılında Ankara Devlet Konservatuvarı tiyatro ve opera alanında eğitime başlamış, ancak öğrencilerin sahne ile tanışması 1939 yılını bulmuştur. Bu süreçte, 1938 yılında Halkevi Temsil Şubesi dışında başkentte yeni bir sahne, Ankara Şehir Tiyatrosu'nun açılışı dikkat çekmektedir. Dönemin Vali ve Belediye başkanı Nevzad Tandoğan, Ankara'yı bir şehir tiyatrosuna kavuşturmuştur. Tandoğan, konuyla ilgili düşüncelerini:

“Ankara’da bir şehir tiyatrosunun kurulması, öteden beri, partinin ve devletin olduğu kadar belediyemizin de başlıca gayelerinden biriydi. Medeni ve modern bir şehrin, tiyatro gibi yüksek bir kültür ve terbiye vasıtasına malik olmayışının ne kadar mühim bir eksik teşkil ettiğini hep takdir ediyorduk. Bugün Ankaranın bir tiyatroya sahip olması yolunda ilk ve mühim adım atılmıştır. Bu müessesenin, Türkiye’nin başşehrine lâyık kuvvetli bir sanat yuvası haline gelmesi için elbirliğiyle çalışmak hepimize düzen bir vazife olmuştur.”

sözleriyle ifade etmiştir.⁶³ Ankara Şehir Tiyatrosu kadrosundaki iki isim, Ankara halkının yakından tanıdığı Fikret Şadi Karagözoğlu ve Raşit Rıza’dır. Kendine ait bir binası olmayan topluluk, oyunlarını Ankara’da Evkaf Apartmanı sahnesi ve Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi salonlarında gerçekleştirmiştir (Resim 5). Burhan Çelik *Ar* dergisinde kaleme aldığı “Ankara Şehir Tiyatrosu” başlıklı yazısında; modern bir başkent olmaya aday Ankara’nın, resim, müzik, edebiyat ve spor gibi alanlarda göstermiş olduğu dinamizmi, tiyatro için de göstermesi gerektiğini belirtir. Açılan tiyatro ve opera okulunun meyvelerini ancak iki yıl sonra verebileceğini, İtalya’dan örnek vererek, geçici şehir tiyatrolarının kurulmasının önemini, böylece halkın tiyatro kültürünün oluşabileceğinin altını çizer.⁶⁴ Şehir tiyatrosu kurulduktan çok kısa bir süre sonra turnelere çıkmış; Konya, Mersin, Adana ve Bağdat’a kadar gidecekleri duyurulmuştur.⁶⁵

Devlet Konservatuvarından Tatbikat Sahnesi’ne

Ankara Devlet Konservatuvarının açılması başkentte bir dönüm noktası olmuştur. 1930 ve 1940’lı yıllarda gazete haberlerine baktığımızda, başkentte Devlet Tiyatrosu’nun kurulmak üzere olduğu yönünde haberler çıkmış olsa da

⁶² Karadağ, *age.*, s. 137.

⁶³ “Ankara Şehir Tiyatrosu Temsillere Hazırlanıyor”, *Ulus*, 7 Ocak 1938, s. 1-8.

⁶⁴ Burhan Çelik, “Ankara Şehir Tiyatrosu”, *Ar*, Sayı 2, Şubat 1938, s. 16.

⁶⁵ “Ankara Şehir Tiyatrosu”, *Ulus*, 1 Mart 1938, s. 1.

Devlet Tiyatrolarının kuruluşu 1949 yılında gerçekleşmiştir. 1935 yılında *Zaman Gazetesi* konuyu gündemine almış, Ankara ve İstanbul'daki tiyatro sanatçılarının bir araya getirilerek Devlet Tiyatrosunun kurulacağını,⁶⁶ tiyatronun; opera, operet ve dram olmak üzere üç alana ayrılacağını, Avrupa'dan bir uzman getirileceğini, Reşat Nuri Bey'in konu hakkında bir rapor hazırladığını duyurmuştur.⁶⁷

1936 yılında Devlet Tiyatrosu konusu sık sık gündeme gelmeye devam etmiş; Carl Ebert, Paul Hindemith, Muhsin Ertuğrul ve sanatkârlarla konu üzerine toplantı yapıldığı duyurulmuştur.⁶⁸ 1936 yılında Carl Ebert, Bakanlıkla yaptığı görüşmelerde; devlet tiyatrosu için öncelikle üç senelik bir tiyatro okulu açılmasını, mümkünse okula lise mezunlarının alınarak yetiştirilmesini tavsiye etmiştir.⁶⁹ Ardından, 1936 yılının aralık ayında tiyatro okulunun temeli atıldığı haberi, Asım Us tarafından *Kurun* gazetesinde “Ankara’da bir Devlet Tiyatrosunun temeli atılmıştır. Bu temel Musiki Muallim Mektebi yerine kurulan Tiyatro Mektebidir.” sözleriyle ifade edilmiştir. *Musiki Muallim Mektebi*⁷⁰ 1934 yılında, *Milli Musiki Temsil Akademisi*’nin bünyesine dahil edilmiş ardından 1936 yılında temsil şubesinin eklenmesiyle Devlet Konservatuvarının ilk nüvesi olmuştur.⁷¹ Kazım Nami, 9 Ekim 1936 tarihli gazetede “Ankara konservatuvarında tiyatro şubesi derslerine başlamak üzere” diyerek okuyucularına bilgi vermiş⁷² ardından konservatuvar 1 Kasım 1936’da müzik, tiyatro ve opera bölümleriyle eğitime başlamıştır. Bununla birlikte 17 Nisan 1940 tarihinde Devlet Konservatuvarının kuruluşuna dair bir kanun tasarısı hazırlanmış, ancak 1 Haziran 1940 tarihinde yürürlüğe giren Konservatuvar Kanunu ile yasal bir zemine kavuşmuştur.⁷³

⁶⁶ “Tiyatronun Devletleştirilmesine Doğru”, *Zaman*, 29 Sonkânun 1935, s. 1-7.

⁶⁷ “Devlet Tiyatrosu Kuruluyor”, *Zaman*, 1 Şubat 1935, s. 2.

⁶⁸ “Devlet Tiyatrosu Etrafında”, *Kurun*, 8 Mart 1936, s. 3.

⁶⁹ “Devlet Tiyatrosu”, *Akşam*, 10 Mart, s. 3, 1936c.

⁷⁰ Musiki Muallim Mektebi, 1 Kasım 1924 tarihinde müzik öğretmeni yetiştirmek üzere açılmış, eğitim kadrosu Mızıkâ-i Hümayun hocaları ile desteklenmiştir. Ayrıntılı bilgi için bk. Şaduman Halıcı *Ankara Devlet Konservatuvarı'nın Kuruluşu: Prof. Carl Ebert Raporları*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara, 2009.

⁷¹ Hakan Kaynar, “Artisliğe fazla hevesim vardır...: Musikî Muallim Mektebi'nin Evrak-ı Metruke'sinde Saklı Kalanlar”, *Ankara Araştırmaları Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, Aralık 2013, s. 56.

⁷² Kazım Nami Duru, “Tiyatromuz Kuruluyor”, *Ulus*, 9 Ekim 1936, s. 2.

⁷³ Doğan Çakar, “Hacettepe Üniversitesi Ankara Devlet Konservatuvarı (Cebeci'den Beşevlere)”, *Sabne ve Müzik Eğitim Araştırma Dergisi*, Sayı 1, 2015, s. 19; Özdemir Nutku, *Atatürk ve Cumhuriyet Tiyatrosu*, Özgür Yayınları, İstanbul, 1999, s. 88.

Konservatuvar temsil bölümü için Paul Hindemith'in tavsiyesi ile tiyatro ve opera rejisörü Carl Ebert (1887-1980) Ankara'ya davet edilmiştir.⁷⁴ Tespit edilen arşiv belgeleri, hükûmetin Ebert'in Ankara'ya gelmesi için, ihtiyaçlarının ve beklentilerinin mümkün olduğunca karşılanmaya çalışıldığını göstermektedir. Kararlar Daire Başkanlığınca yazılmış 17 Eylül 1937 tarihli, Mustafa Kemal Atatürk imzalı 2/7409 sayılı kararnameye göre; tiyatro ve opera işlerini düzenlemek üzere getirilecek olan Prof. Carl Ebert'in iki bin liralık ücretinin yarısı ile yol giderinin döviz olarak verilmesi İcra Vekilleri Heyetince onaylanmıştır.⁷⁵ Ayrıca, 12 Kasım 1938 tarihinde İsmet İnönü tarafından imzalanmış, 2/7811 sayılı kararnameye göre de Prof. Carl Ebert iki ay, Walter Ruziczka üç yıl süreyle getirilmesi ve ayrıca her iki hocaya da yol ücreti verilmesi talep edilmiştir.⁷⁶ Bu belgeden kırk sekiz gün sonra 30 Aralık 1938 tarihinde, Carl Ebert'e ait kadronun, Maarif Vekilliğinin 23 Aralık 1938 tarih ve 10126/6/4831 sayılı tezkeresi ile Maliye Vekilliğinin 23 Aralık 1938 tarih 11156/24/4886 sayılı incelemeleri üzerine, 1 Şubat 1939 tarihinden geçerli olmak üzere onaylandığı görülmektedir.⁷⁷

Öte yandan Konservatuvar temsil bölümünün halka gösteri yapma zorunluluğu ile 'Tatbikat Sahnesi' ortaya çıkmış, 1939-1940 sezonunda temsillere başlanmış, 1948-1949 sezonu ile toplamda on sezon Ankara halkına hizmet eden sahne, Devlet Tiyatrosu'nun kurulmasına zemin hazırlamıştır.⁷⁸ Tatbikat Sahnesi, repertuarına aldığı eserlerle, sahne ve kostüm tasarımlarıyla çağdaş tiyatronun başkent izleyicisine tanıtılmasında öncülük etmiştir. 1939-1949 yılları arasında faaliyet gösteren sahnede; Marie Louis Süe (1875-1968)⁷⁹, Tarık Levendoğlu (1913-1978), İsmail Galip Arcan (1894-1974) yanı sıra Clemens Holzmeister (1886-1983) (Resim 6-9) ve Mehmet Turgut Zaim (1906-1974) (Resim 10-14) gibi dönemin ünlü mimarları ve ressamı, sahne ve kostüm tasarımcısı olarak görev almışlardır.

⁷⁴ Çakar, agm., s. 21.

⁷⁵ *BCA*.080.10.01.03.78.80.18.

⁷⁶ *BCA*.080.18.01.02.85.93.6, s. 1-2.

⁷⁷ *BCA*.030.18.01.02.85.108.13.

⁷⁸ Nutku, *age.*, s. 55.

⁷⁹ Marie Louis Süe, 1939 yılında, İstanbul'a Güzel Sanatlar Akademisi'ne "Dahili Tezyinat Şubesi" ne şef olarak davet edilmiş ve 1945 yılına kadar bu görevini sürdürmüştür. Ayrıntılı bilgi için bk. Önder Küçükerman, "1939-1945 Yılları Arasında Güzel Sanatlar Akademisi'nde Dahili Mimar Şube Şefi Ünlü Art Deco Sanatçısı: Marie Louis Süe", *Erken Cumhuriyet Döneminde Mobilya*, Der: Umut Şumnu, TMMOB İç Mimarlar Odası, 2013, s. 71-78.

Holzmeister'in 1945 yılında *Faust*⁸⁰ oyunu için tasarladığı kostümlerde kullandığı biçimsel dil ile ressam Kazimir Malevich'in 1912 yılında *Güneşe Karşı Kazanılmış Zafer*⁸¹ adlı tiyatro oyunu için tasarladığı kostümlerdeki düşünsel ve biçimsel yapı arasında kurulabilen bağ dikkat çekicidir (Resim 6-7). Malevich'in fütürist anlayışla tasarladığı kostümler, cumhuriyetin fütüristik diliyle örtüşmektedir (Resim 8-9). Holzmeister'ın çizimleri de Türk tiyatrosunun geleceğini tasarlayan bir anlayışla, Türkiye Cumhuriyeti modernleşmesini fütürist bir surete taşımaktadır.

Yaptığımız arşiv çalışmalarında, kostüm ve dekor tasarımları yapan isimlerden Mehmet Turgut Zaim'in, Maarif Vekilliğinin 2 Haziran 1940 tarih ve 6207 sayılı teklifi ile 7 Temmuz 1940 tarihinde Tatbikat Sahnesi Ressamlığına tayin edildiği,⁸² 1941-1942 sezonundan itibaren sahne ressamlığını ve dekoratörlüğünü birlikte yürüttüğü görülmektedir.⁸³

Turgut Zaim, Tatbikat Sahnesinde dekoratör olarak çalışmasını şu sözlerle ifade etmektedir:⁸⁴

“...Devlet Tiyatrosu ve Operası dekoratörlüğüne haberim olmadan tayin edilmişim. Sonradan öğrendiğime göre, yeni ihdas edilen Devlet Resim ve Heykel Sergisini (1939) gezen Carl Ebert ve Güzel Sanatlar Genel Müdürü Suut Kemal Yetkin sergilenen tablolara bakarak bir sanatçı aramışlar ve genel müdür S. K. Yetkin, Ebert'e tiyatro ve opera için seçeceği sanatçıyı

⁸⁰ Wolfgang von Goethe'nin aynı adlı eserinden perdeye aktarılan *Faust* oyunu, Tatbikat Sahnesinde ilk kez 1945-1946 sezonunda temsil edilmiştir.

⁸¹ “Güneşe Karşı Kazanılmış Zafer” adlı Rus opera eserinin librettosunu fütürist şair Aleksei Kruchenykh (1886-1968) yazmış, müzikleri Mikhail Matyushin (1861-1934) tarafından bestelenmiş, prelüdünü Viktor Vladimirovich Khlebnikov (1885-1922) yazmıştır. Ayrıntılı Bilgi için bk. Dimitri Sarabianov, “Kazimir Malevich and his Art, 1900-1930”, Ed: Jeanne D'Andrea, *Kazimir Malevich 1879-1935*, Los Angeles: The Armand Hammer Museum of Art and Cultural Center, 1990, s. 164-168.

⁸² *BCA*. 030.18.01.02.91.66.11.

⁸³ Sanatçının Ankara Devlet Konservatuarı Tatbikat Sahnesi'nde dekor ve kostüm tasarımı yaptığı bazı temsiller şunlardır: Antigone (1941-1942 Sezonu), Denize Giden Atlılar (1941-1942 Sezonu), Kibarlık Budalası (1943-1944 Sezonu), Kahvehane (1944-1945 Sezonu), Anasının Kuzusu (1945-1946 Sezonu), Cimri (1947-1948 Sezonu), Kadınlar Arasında (1947-1948 Sezonu), Köşebaşı (1947-1948 Sezonu), Şamdancı (1947-1948 Sezonu), Anton Usta (Maria Magdalena) (1948-1949 Sezonu), Karaböcek (1948-1949 Sezonu), Onikinci Gece (1948-1949 Sezonu), Paydos (1948-1949 Sezonu), Sözü'n Kısası (1948-1949 Sezonu), Tartuffe (1948-1949 Sezonu), Antigone (1949-1950 Sezonu), Faust (1949-1950 Sezonu), Keloğlan (1949-1950 Sezonu), Kıskaçlar (1949-1950 Sezonu), Peer Gynt (1949-1950 Sezonu), Scapin'in Dolapları (1949-1950 Sezonu). Devlet Tiyatroları Refik Ahmet Sevengil Tiyatro Kütüphanesi, Dijital Oyun Bilgi Sistemi, http://31.145.174.244/userPandtgm/user_home_dtgm.php, (Erişim Tarihi: 6 Kasım 2023).

⁸⁴ “Geçen Hafta Yitirdiğimiz Turgut Zaim, Resmimizin Doruklarından Biriydi”, *Milliyet Sanat*”, Sayı 80, 17 Mayıs 1974, s. 14-17.

dekoratör olarak tayin edeceğini bildirmiş. Rejisör C. Ebert, tablolarım üzerinde durarak beni seçmiş. Tekliflerimi memnunlukla kabul ettim...”

Turgut Zaim, İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun görüşüne paralel bir tavırla sahnede millî imgeleri ön planda, ilhamını Anadolu'dan alarak hazırlamış, kimi zamanda dünya klasikleri sahnelendiğinde, batıya öykünen daha modern bir iç mekân tasarım dilini tercih etmiştir. Sanatçının, Tatbikat Sahnesi 1947-1948 sezonunda temsil edilen Moliere'in *Cimri* adlı eseri için yaptığı sahne tasarımı bu dile işaret etmektedir (Resim 11). Devlet Tiyatroları, Belgelik Şube Müdürlüğü Arşivinden elde edilen Turgut Zaim'e ait eskiz çalışması, aldığı notlar, sanatçının sahneye yansıtılacak ışıkları da planladığını ortaya koymaktadır. Aynı sezonda temsil edilen bir başka eser, Alfred de Musset'nin *Şamdanlı* oyununda da benzer bir yaklaşım görülmektedir (Resim 12-13). Cumhuriyet döneminin modern yaşam biçiminin izdüşümü olarak görülebilecek bu sahne kurgusu, temsil edilecek eserin içeriğine göre mekân ve kostüm tasarımı ile modern ya da geleneksel olana referans vermektedir.

1948-1949 sezonunda sahnelenen William Shakespeare'in *Onikinci Gece* adlı komedyasının temsili içinde benzer bir durum söz konusudur. Zaim bu kez bizi hikâyenin geçtiği 15. yüzyıl İtalya'sına götürmektedir. Verona ve Mantova dükalığında geçen komedi için Zaim, dönemin yerel mimari anlayışına uygun kent manzarası eşliğinde, dönemin yerel modasına işaret eden kostüm tasarımını yapmıştır (Resim 14). Tiyatronun evrensel diliyle Turgut Zaim'in evrensel bakış açısının birleşmesi, geleneksel ve modern olan arasında kurulan bu bağ, Cumhuriyet Dönemi'nde çağdaş tiyatro anlayışının somut göstergesi olmuştur.

Öte yandan 8 Kanunusani 1940 tarihli bir başka belge, 2/12577 sayılı Kararname ile Prof. Marie Louis Sue'nun İstanbul Güzel Sanatlar akademisinin tezyini sanatlar şubesi şefliğinde çalıştırılması hakkındadır.⁸⁵ Profesör Sue, İstanbul'da görev yaptığı dönemde muhtemelen Ankara Devlet Konservatuvarına bağlı Tatbikat Sahnesi'nde dekoratör olarak çalışmak üzere Ankara'ya gelmiş olmalıdır.

Tatbikat Sahnesi'nde, oynanan oyunlar şunlardır: *Evin İçti, Güllünç Kibarlar (Les Précieuses Ridicules)* (Resim 15),⁸⁶ *Hamlet*, *Haydutlar*, *Şair Evlenmesi* ve *Yeşil Papağan*.⁸⁷ 1940-1941 İkinci sezonunda *Otelci Kadın*⁸⁸ oyununu; ardından 1941-

⁸⁵ BCA. 080.18.01.02.89.122.9.

⁸⁶ M.F.F, “Konservatuvarda Moliere'in Önünde Moliere'in Temsili”, *Ulus*, 4 Nisan 1940, s. 5.

⁸⁷ Tatbikat Sahnesi 1939-1940 Sezonu Oyunları için bk. Devlet Tiyatroları Refik Ahmet Sevengil Tiyatro Kütüphanesi, Dijital Oyun Bilgi Sistemi, http://31.145.174.244/userPandtgm/user_home_dtgm.php (Erişim Tarihi: 6 Kasım 2023).

1942 sezonunda *Antigone* (Resim 16),⁸⁹ *Denize Giden Atlılar* ve *Julius Caesar*, 1942-1943 sezonunda *Minna Von Barnhelm*⁹⁰, *Kral Oidipus (Asker Saadeti)*,⁹¹ 1943-1944 sezonunda *Kibarlık Budalası*, 1944-1945 sezonunda *Bizim Şehir*,⁹² *Kahvehane*⁹³, *Pelleas ile Melisande*⁹⁴ ve *Yanlışlıklar Komedyası*,⁹⁵ 1945-1946 sezonunda *Anasının Kuzusu* ve *Faust* (Resim 17); 1946-1947 sezonunda *Bayan Tunç ile Bay Billur, Müfettiş*,⁹⁶ *Teklif ve Yazılan Bozulmaz*⁹⁷; 1947-1948 sezonunda *Altın Bilezik, Büyükbabanın Pireleri, Cimri, Kadınlar Arasında, Size Öyle Geliyorsa Öyledir, Köybaşı, Şamdanır*, 1948-1949 sezonunda *Anton Usta (Maria Magdalena), Büyükbaba, Eskisi Gibi Eskisinden de Üstün, Karaböcek, Köroğlu, Onikinci Gece, Paydos, Perili Değirmen, Sözün Kısası, Tartuffe*, 1949-1950 sezonunda *Altı Şabıs Mubarririni Arıyor, Antigone, Bir Komiser Geldi, Dünya Gözüyle, Faust*,⁹⁸ *Hekimliğün Zaferi, Keloğlan, Kızkaçlar, Küçük Şehir*⁹⁹, *Peer Gynt, Scopin'in Dolapları, Tüccar, Yalanca ve Yıldız Ece*.¹⁰⁰ Tatbikat Sahnesi temsillerini; konservatuvar sahnesinde, Halkevi sahnesinde ve Küçük Tiyatro'da¹⁰¹ vermiş, 1943 yılında Ankara Devlet Konservatuvarı bir

⁸⁸ "Otelci Kadın" 1940-1941 sezonunun ardından, 22 Ocak 1944 tarihinde de yine Devlet Konservatuvarı sanatçıları tarafından Halkevi sahnesinde oynanmıştır; bk. "İnönü Otelci Kadın Temsilini Seyretti", *Ulus*, 23 Ocak 1944, s. 1.

⁸⁹ "Devlet Konservatuvarında Antigone", *Ulus*, 3 Şubat 1942, s. 4.

⁹⁰ "Cumhurreisimiz dün gece Devlet Konservatuvarı Artistleri Tarafından Halkevinde Verilen Minna Von Barnhelm Temsilini Seyrettikler", *Ulus*, 12 Mayıs 1943, s. 1.

⁹¹ "Cumhurreisimiz dün Kral Oidipus Temsilini Seyretti", *Ulus*, 13 Mayıs 1943, s. 1.

⁹² Lütfi Ay, "Bizim Şehir Nasıl Oynandı", *Ulus*, 14 Mayıs 1945, s. 4.

⁹³ "Kahvehane Temsiline Bu Akşam Başlanıyor", *Ulus*, 5 Ocak 1945, s. 1.

⁹⁴ "Devlet Konservatuvarı Tatbikat Sahnesi Temsilleri Halkevinde", *Ulus*, 15 Haziran 1945, s. 6.

⁹⁵ "Yanlışlıklar Komedyası", *Ulus*, 11 Şubat 1945, s. 2.

⁹⁶ "Ankara Halkevinde Müfettiş Komedyası", *Ulus*, 9 Kasım 1946, s. 1.

⁹⁷ Ahmet Kutsi Tecer tarafından kaleme alınan "Yazılan Bozulmaz" piyesi, konservatuvar sahnesindeki ilk yerli oyun olma özelliğine sahiptir; bk. Bedrettin Tuncel, "Konservatuvar Sahnesinde İlk Yerli Oyun", *Ulus*, 27 Mayıs 1947, s. 2.

⁹⁸ Selâhattin Batu, "Semboller Oyunu", *Ulus*, 24 Ekim 1949, s. 2.

⁹⁹ Küçük Şehir, 1948 yılından "İnönü Armağanı" ödülünü kazanmıştır; bk. Anonim, *Devlet Tiyatrosu Dergisi*, No:1, Ekim 1949, s. 14.

¹⁰⁰ 1949-1950 Sezonu Oyunları için bk. Devlet Tiyatroları Refik Ahmet Sevengil Tiyatro Kütüphanesi, Dijital Oyun Bilgi Sistemi. http://31.145.174.244/userPandtgm/user_home_dtgm.php, (Erişim Tarihi: 6 Kasım 2023).

¹⁰¹ 1940'lı yıllarda sahne sorunu nedeniyle Devlet Konservatuvarı'nın deposu olarak kullanılan Evkaf Apartmanı'ndaki salon, Millî Eğitim Bakanlığı tarafından bir tadilatla tiyatro haline getirilmiştir. Küçük Tiyatro adı verilen bu salon, 27 Aralık 1947 tarihinde Ahmet Kutsi Tecer'in

‘Temsil Bayramı’ düzenleyerek, tüm yıl verdiği temsilleri, mayıs ve haziran ayları içinde tekrar etmiştir.¹⁰²

24 Mayıs 1947 tarihinde Devlet Konservatuarı tiyatro bölümü, Cebeci’deki konser salonunda ilk kez yerli bir oyunu temsil etmiştir. Ahmet Kutsi Tecer’in yazmış olduğu bir perdelik “Yazılan “Bozulmaz” kasabaya yakın bir köyde yaşayan insanların hayatlarına değinen dram türünde bir piyestir gerek konusu gerekse oyuncuların karakter yansıtmadaki becerisi izleyiciden tam not almıştır.¹⁰³ Tiyatro bölümü öğrencilerinin henüz mezun olmadan sahnede göstermiş oldukları başarı, okulun öğrenci seçimindeki titizliğiyle ilişkilidir. Devlet Konservatuarı tiyatro bölümünün eğitime başlamasıyla, Anadolu’nun dört bir yanından başvurular yapılmışsa da konservatuvar yönetiminin yetenekli öğrenci seçimi konusundaki hassasiyeti, Koç Üniversitesi VEKAM Kütüphanesi ve Arşivinde yer alan belgelerden anlaşılmaktadır.¹⁰⁴

27 Aralık 1947 tarihinde başkent in sanat hayatında yeni bir dönem başlamıştır. Lütfi Ay’ın ifadesiyle “*Bu devir, bir tiyatronun, Küçük Tiyatronun perdesiyle açıldı.*” Böylece başkent Ankara, her akşam düzenli olarak temsiller verecek daimi bir tiyatroya kavuşmuştur.¹⁰⁵ Küçük Tiyatro her sene mayıs ayı sonunda temsillerine altı ay ara vermiş, ekim ayı başında da sezonunu tekrar açmıştır.¹⁰⁶

1936 yılında Ankara Devlet Konservatuarının açılmasının ardından, tiyatro etkinlikleri 1949 yılına kadar Tatbikat Sahnesi’nde sürmüş, 1949 yılında Devlet Tiyatro ve Operası kurulmuştur.¹⁰⁷ 1948 yılına kadar temsiller Küçük Tiyatro’da, sonrasında Sergi Evinin Tiyatro ve Opera binasına dönüşmesiyle “Büyük Tiyatro” adını alan eski Sergi Evi binasında ve Küçük Tiyatro’da devam etmiştir.

Devlet Tiyatro ve Operası Kuruluyor

Devlet Tiyatro ve Operası kurulmasına kısa bir süre kala dönemin gazeteci, yazar ve milletvekilleri konu üzerine bazı görüşlerini dile getirmişler, kurumun

“Köşebaşı” adlı piyesiyle açılmıştır; bk. Esra Özkan Koç, “Sanat ve Edebiyat Gazetesinin Sanat Yazıları Üzerine Bir Değerlendirme”, *Sanat Tarihi Dergisi*, Cilt 30, Sayı 1, Nisan 2021, s. 305-335.

¹⁰² “Ankara’da Temsil Bayramı”, *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 2, Haziran 1943, s. 71-79.

¹⁰³ Bedrettin Tuncel, “Konservatuvar Sahnesinde İlk Yerli Oyun”, *Ulus*, 27 Mayıs 1947, s. 2.

¹⁰⁴ VEKAM, Ankara Devlet Konservatuar (ADK) OB04.14; OB04.31; OB04.35; OB04.89.

¹⁰⁵ Lütfi Ay, “Küçük Tiyatro”, *Ulus*, 28 Aralık 1947, s.2.

¹⁰⁶ “Tiyatro Mevsimi Kapandı”, *Ulus*, 31 Mayıs 1948, s. 3; Lütfi Ay, “Ankara’da Yeni Tiyatro Mevsimi”, *Ulus*, 1 Ekim 1948, s. 2-4.

¹⁰⁷ Metin And, *Türk Tiyatro Tarihi, Başlangıcından 1983’e*. İletişim Yayınları, İstanbul, 2016, s. 177.

eğitim yönünü vurgulamışlardır. Refik Ahmed Sevengil “Devlet Tiyatro ve Operasına Düşen Üç Vazife” başlıklı yazısında Devlet Tiyatro ve Operasının başlıca üç görevine değinir. Yazara göre bu görevlerden ilki, seyirci yetiştirmektedir. Bu da ancak temsillerin yılın belli dönemlerinde değil, her gece verilmesiyle sağlanabilecektir. Bu sayede şehirde tiyatro hayatı canlanacak, yeni tiyatro seyircisi yetişecektir. İkinci görev, sanatkâr yetiştirmektir. Konservatuvarı bitirip, sınavla Devlet Tiyatro ve Operasına gelen gençler henüz yolun başında olacaklardır. Bu nedenle kurumun, onları eğitebilecek usta rejisörlere ihtiyacı vardır. Üçüncü görev ise, eser yetiştirmektir. Repertuvar konusu tiyatro için çok önemlidir ve Türk sahne edebiyatının can bulması ancak bu yolla gerçekleşebilecektir.¹⁰⁸

TBMM, 6 Haziran 1949 tarihinde “Devlet Tiyatrosu Kuruluşu” kanun tasarısını gündeme almış,¹⁰⁹ 10 Haziran 1949 Cuma günü yapılan birleşimde kanun oy birliği ile kabul edilmiştir.¹¹⁰ Devlet Tiyatrosu Kanunu, 16 Haziran 1949 tarihli resmî gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.¹¹¹ Ardından 16 Eylül 1949 tarihinde, 5441 sayılı kanunla kurulan, Devlet Tiyatrosu Genel Müdürlüğüne, Millî Eğitim Bakanlığının 22728 sayılı kararıyla İstanbul Şehir Tiyatrosu Rejisörü Muhsin Ertuğrul getirilmiştir.¹¹²

Öte yandan, 1930 ve 1940’lı yılların önemli sorunu başkentte tiyatro oyunlarını sahneleyecek yeterli mekânın olmayışdır. Halkevi sahnesi, başkentti tiyatro ihtiyacının tamamını karşılayamamakta, Evkaf Apartmanı sahnesinin zemini ise oyunların sahnelenmesi için uygun değildir.¹¹³ Dolayısıyla, belediyenin yeni bir tiyatro sahnesi ile bu sorunu bir an önce çözmesi gerektiği tartışılır.¹¹⁴

Bu doğrultuda, 1946’da Sergi Evinin, tiyatro binası olarak yeniden düzenlenmesine karar verilir.¹¹⁵ Yapılacak yeni binanın 700 kişi kapasiteli olacağı

¹⁰⁸ Refik Ahmet Sevengil, Devlet Tiyatro ve Operasına Düşen Üç Vazife”, *Cumhuriyet*, 16 Aralık 1947, s. 2.

¹⁰⁹ TBMM *Tutanak Dergisi*, Yüz ikinci Birleşim, 6 Haziran 1949, Dönem VIII, Cilt 20, Toplantı 3, s. 303.

¹¹⁰ TBMM *Tutanak Dergisi*, Yüz altıncı Birleşim, 10 Haziran 1949, Dönem VIII, Cilt 20, Toplantı 3, s. 719-730.

¹¹¹ TBMM *Kanunlar Dergisi*, Cilt 31, Resmi Gazete, 16 Haziran 1949, No: 7234; Devlet Tiyatrosu Kanunu maddeleri için bk. TBMM *Tutanak Dergisi*, Yüz altıncı Birleşim, 10 Haziran 1949, Dönem VIII, Cilt 20, Toplantı 3, s. 722-723.

¹¹² B.C.A. 030.11.1.208.27.8.

¹¹³ İbnürrefik Ahmet Nuri, “Ankara’ya Bir Tiyatro Yapmalıyız”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 24 Ekim 1932, s. 4, 1932.

¹¹⁴ Lütfi Ay, “Tiyatrosuzluk”, *Ulus*, 16 Aralık 1944, s. 2.

¹¹⁵ B.C.A. 030.01.123.782.2, s. 1.

duyurulurken, Devlet Konservatuvarının yetiştirdiği sanatçıların bu sayede daha da gelişecekleri belirtilir.¹¹⁶ Yazılarında sık sık konuyu ele alan Yetkin, tiyatro binası ihtiyacının Halkevi sahnesiyle giderilemeyecek kadar büyük olduğunu belirtirken, Millî Eğitim Bakanlığının Sergi Evi'nin dönüştürülmesi girişimi hakkında şu bilgileri verir:¹¹⁷

“...Müjdemizi kuvvetlendirmek için Sergievi'nin bir tiyatro binası haline getirilmesi işine memur edilen üstat Profesör Bonatz'dan aldığımız ilk izahları okuyucularımıza da bildirelim. Profesörün, henüz kesin olmıyan tasarısına göre Sergievi binası olduğu gibi kalmakta, şimdi sağ köşede merdivenle çıkılan kısım sahneye, orta kısım salona ayrılmakta, binaya cadde tarafından eklenecek bir kanadla gişe ve giriş yerleri, buna paralel olarak park tarafından eklenecek bir ikinci kanadla vestiyer yerleri temin edilmekte binanın en arka tarafı da büfe ve sigara içilecek salonlara ayrılmaktadır. Üstadın verdiği malûmata göre bina ancak 700-750 kişi almakla beraber, sahne kısmı geniş tutulacak ve raylar üzerinde sağa, sola, geriye ve aşağıya incek şekilde, hareket ettirilebilir sahnelerle çok tablolu ve zengin dekorlu büyük piyeslerin kolaylıkla oynanabilmesi sağlanacaktır...”

Yaklaşık iki yıl süren çalışmaların ardından, Devlet Tiyatro ve Opera binası perdelerini 2 Nisan 1948 akşamı saat 20:30'da Adnan Saygun tarafından bestelenen bir perdelik *Kerem ile Aslı* operasıyla açmıştır (Resim 18). Açılışa Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ve eşi, Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Faik Ahmet Barutçu, hükûmet erkanı, milletvekilleri, elçiler ve elçilikte görevli kişiler, yerli/yabancı basın mensupları ile diğer davetliler katılmıştır (Resim 19).¹¹⁸

Öte yandan Devlet Tiyatro ve Operasının kuruluşu ile eser konusu tekrar gündeme gelmiştir. Özellikle yerli piyes üzerinde duran rejisörlük, halka yaptığı duyuruda, başlayacak yeni temsil sezonunun ilk eserlerinin yerli piyesler arasından seçileceğini açıklamıştır.¹¹⁹ Millî Eğitim Bakanlığınca teşkil edilen *Edebi Heyet*, Refik Ahmed Sevengil başkanlığında toplanmış, oynanacak eserlerle ilgili incelemelerde bulunmuştur. Buna göre; “*Devlet Tiyatrosunda değerli telif eserlere ehemmiyet verilmek suretiyle Türk tiyatro edebiyatının terakkesine hizmet edilmesi başta gelecektir.*”¹²⁰ Türk tiyatrosunun gelişimi, ilerlemesi yerli bir sahne edebiyatının oluşmasına bağlı görülmüş, Türk yazarların Türk millî hayatına ve sosyal

¹¹⁶ “Yeni Bir Tiyatro”, *Gün*, 23 Şubat 1946, Sayı 6, s. 2.

¹¹⁷ Lütfi Ay, “Devlet Tiyatrosuna Doğru”, *Ulus*, 13 Şubat 1946, s. 2.

¹¹⁸ “Devlet Tiyatro ve Opera Binası Dün Akşam Açıldı”, *Ulus*, 3 Nisan 1948, s. 1, 3.

¹¹⁹ “Devlet Tiyatrosunda Yerli Piyeler Oynanacak”, *Zafer*, 21 Mayıs 1949, s. 5; “Türk Tiyatro Müelliflerine”, *Zafer*, 24 Mayıs 1949, s. 5; “Yeni Tiyatro Mevsimi Yerli Piyelerle Başlayacak”, *Zafer*, 28 Mayıs 1949, s. 5; “Devlet Tiyatrosuna Yerli Piyeler İsteniyor”, *Zafer*, 4 Haziran 1949, s. 2.

¹²⁰ “Büyük Tiyatro Büyük Eserleri Oynayacak”, *Akşam*, 4 Eylül 1949, s. 3.

konulara ilişkin piyesler yazması beklenmiştir.¹²¹ Ayrıca, eserlerin hangi sahnede oynanacağı ile ilgili bir çalışma yapılmış, müzikli/müziksiz eserlerin yeni binada (Büyük Tiyatro), komedilerle, çocuk piyesleri ve yeni sanat eserlerinin de Küçük Tiyatro’da sahneye konulacağı kararlaştırılmıştır.

1949 yılı ağustos ayı ortalarından itibaren, yerli yazarlar tarafından yazılan piyesler üzerinde incelemeler yapan *Edebi Heyet*, raportör Lütfi Ay’ın da görüşüne uyarak yeni sezonu Cevat Fehmi’nin *Küçük Şehir*¹²² piyesiyle açmaya karar vermiştir.¹²³ Üzerinde en çok durulan konulardan biri Devlet Tiyatrosuna gönderilen telif eserler üzerinedir. Bu konuda *Edebi Heyet*, gönderilen piyesleri incelemiş ve oynanıp oynanmayacaklarına dair karar vermiştir.¹²⁴ 1949-1950 Sezonu, 1 Ekim 1949 Cumartesi günü temsillere başlamış, *Edebi Heyetin* belirlediği eserler doğrultusunda halkın tiyatro ihtiyacı göz önüne alınarak, tanınmış eserlerin sahneye konulmasına karar verilmiştir.¹²⁵

Bir yıl kadar sonra Refik Ahmet Sevengil Devlet Tiyatrosu temsillerine ve halkın ilgisi üzerine “Devlet Tiyatrosunda Yeni Yıl” başlıklı yazısını kaleme alır. Sevengil yazısında, bazı temsillerde salonun dolduğundan bahsederken, bazılarında bir hafta sonra bile yeterince kalabalığın olmadığına dikkat çeker. Ankara’da tiyatro seyircisi sayısının az olmasını, halkın tiyatro ile tanışmasının henüz sekiz on senelik bir geçmişi olmasına bağlayan Sevengil, çocuk tiyatrosunun açılmasıyla, tiyatro izlemeye meraklı yeni nesiller yetiştirilmeye çalışıldığına dikkat çeker.¹²⁶

Devlet Tiyatrosu temsil günlerini; pazar gündüz, pazartesi, çarşamba ve cuma akşamları olarak belirlemiş, her sene haziran ayı başında perdelerini kapatmış, ekim ayı itibarıyla temsillerine başlamıştır.¹²⁷ 1948 yılı sonunda, *Ulus Gazetesi* Küçük Tiyatro’nun bir senelik faaliyetini araştırmış, ulaştığı sonuçları okuyucularıyla paylaşmıştır. Buna göre; 27 Aralık 1947’den 27 Aralık 1948’e kadar 122’si öğretmen ve öğrencilere, 154’ü halka mahsus olmak üzere 276 temsil verilmiştir. Dram bölümünün temsillerini 116.477 kişi, opera bölümünün

¹²¹ Sevengil, agm., s. 2.

¹²² *Küçük Şehir* piyesi afişi ve rol dağılımı için bk. Devlet Tiyatroları Refik Ahmet Sevengil Tiyatro Kütüphanesi, Dijital Oyun Bilgi Sistemi. http://31.145.174.244/userPandtgm/user_home_dtgm.php (Erişim Tarihi: 6 Kasım 2023).

¹²³ “Bütün Telif Eserler Reddedildi”, *Zafer*, 8 Eylül 1949, s. 2.

¹²⁴ “Devlet Tiyatrosuna Gönderilen Telif Eserler”, *Ulus*, 9 Eylül 1949, s. 2.

¹²⁵ “Devlet Tiyatrosu Kış Temsilleri”, *Zafer*, 22 Eylül 1949, s. 2.

¹²⁶ Sevengil, agm., s. 2.

¹²⁷ Refik Ahmet Sevengil, “Devlet Tiyatrosunu Korumak Lazımdır”, *Ulus*, 17 Haziran, s. 2, 1950a; Refik Ahmet Sevengil, “Tiyatroda Telif Eser”, *Ulus*, 11 Eylül 1950, s. 2.

temsillerini de 24.250 kişi seyretmiştir. Ayrıca, çocuklar için kurulmuş olan Çocuk Tiyatrosu 55 temsil vermiş, bu temsilleri ise 29.110 çocuk seyretmiştir.¹²⁸

Sonuç

Cumhuriyetin ilanının ardından, sanat ve toplum arasında sıkı bir ilişki kuran cumhuriyet liderleri, sanatın evrenselliğinden, eğitici gücünden yararlanma fikrini benimsemişler, sanattan ve sanatçıdan toplumu dönüştürecek bir rol beklemişlerdir.

Sanat, tarih içinde belli bir dönemin düşüncelerini, hedeflerini, gereksinimlerini yansıttığı oranda insanlığı temsil etmektedir. Sanatın temsil gücü sayesinde, tarihe karışmış birçok yaşanmışlık bilinçaltımıza yerleşerek, kendisini unutturmaz, çoğu zaman farkında olmadığımız bu anılar/olaylar hayatımız üzerinde etkisini sürdürür. Erken Cumhuriyet dönemi sanat ortamına baktığımızda, sanat anlayışının toplumcu bir tutum içinde olduğunu, sanatın değiştirme/dönüştürme gücünün, cumhuriyet modernleşmesinde ve kalıcılığının sağlanmasında anahtar role sahip olduğunu, sanattan ve sanatçıdan, estetik değer in ötesinde, bir eğitim aracı olması beklendiğini söyleyebiliriz.

Cumhuriyet'in ilanının ardından, Ankara'da sahnelenen ilk temsillerde tiyatronun eğitici yönünden çok eğlendirici yönünün öne çıktığı, tiyatro sahnesinin teknik kurgusunun ikinci planda kaldığı ortadadır. 1932 yılında Ankara Halkevi'nin açılması, başkent tiyatro sahnesine yeni bir nitelik kazandırmıştır. Temel amaçlarının arasında, Türk halkını eğitmek, bilinçlendirmek olan Ankara Halkevi, CHP'nin de önerileriyle sahnelediği oyunlarda; Türk kimliği, vatan sevgisi, kahramanlık ve aile gibi konulara ve tiyatro sahnesinin 'millî' olması bağlamında yerli piyeslere öncelik vermiştir. Halkevi temsil kolu, CHP'nin yönlendirmeleriyle yazılan/oyunan piyesler, yeni belleğin kodlarını aktarmıştır. Bu süreçte, çağdaş tiyatro sahnesinin gerekliliği teknik kurguyu oluşturan unsurlar, maddi imkânsızlıklar nedeniyle yetersiz kalsa da oyunların içeriği, halkı eğitici ve düşündürücü gücü dikkate alındığında, tiyatro sahnesinin yeni bir kimlik kazandığı, eğitici yönünün eğlendirici yönünün önüne geçtiği söylenebilmektedir.

1936 yılında Ankara Devlet Konservatuvarının kurulması, Türkiye'de tiyatro sahnesinin çağdaşlaştırılması bağlamında önemli bir adım olarak değerlendirilmelidir. Tiyatro sahnesinin geçirdiği bu aksiyonda, yabancı eğitimcilerin, özellikle de 1938 yılında Carl Ebert'in rejisör olarak atanmasının büyük rolü olmalıdır. Ebert'in göreve başlamasından 1 yıl kadar sonra konservatuvar tiyatro bölümü bünyesinde Tatbikat Sahnesi temsillere başlamış, Ankara halkını çağdaş tiyatro sahnesi ile tanıştırmıştır. Tatbikat Sahnesinde

¹²⁸ "Küçük Tiyatro'nun Bir Yıllık Faaliyeti", *Ulus*, 27 Aralık 1948, s. 2.

oyunan oyunlara bakıldığında öncelikle; M. Maeterlinck, W. Shakespeare, Moliere, Schiller, Sophokles, J. W. Goethe ve A. P. Çehov gibi Dünya edebiyatının usta yazarlarından, eserler tercih edildiği görülmektedir. 1947 yılında Tatbikat Sahnesi'nin yönetiminin Muhsin Ertuğrul'a verilmiş ve ilk mezunlar, temsillerde çeşitli görevler almışlardır.¹²⁹ Tatbikat Sahnesi sezonları takip edildiğinde; 1944-1945 sezonunda Ertuğrul İlgin ve Mahir Canova, 1945-1946 sezonunda Ertuğrul İlgin, 1946-1947 sezonunda Mahir Canova, 1947-1948 sezonunda Mahir Canova, Ertuğrul İlgin, Cüneyt Gökçer, Salih Canar, Nüzhet Şenbay, Agah Hün, 1948-1949 sezonunda Agah Hün, Muhsin Ertuğrul, Mahir Canova, Renato Mordo, Salih Canar, Ertuğrul İlgin, Nüzhet Şenbay, 1949-1950 sezonunda ise Renato Mordo, Agah Hün, Mahir Canova, Saim Alpago ve Cüneyt Gökçer'in rejisörlük yapmış oldukları görülmektedir. Tatbikat Sahnesi, Ebert yönetiminde olduğu dönemde yalnızca bir yerli oyun (İbrahim Şinasi/ Şair Evlenmesi) temsil ederken, 1947 yılında yönetimin Muhsin Ertuğrul'a verilmesiyle; Ahmet Kutsi Tecer, Mümtaz Zeki Taşkın, Afif Obay, Oktay Rifat, Ziya Demirel ve Cevat Fehmi Başkut gibi Türk edebiyatçıların eserlerinin sahnelendiği, yerli piyes sayısında artış olduğu gözlemlenmektedir.

1930 ve 1940'lı yılların temsil konusundaki en dikkat çekici sorunu, başkentte tiyatro oyunlarını sahneleyecek mekân sayısının sınırlı oluşudur. Türk Ocağı/Halkevi sahnesi, Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi salonlarının sahne olarak kullanılması, Evkaf apartmanında bir salonun dönüştürülmesiyle Küçük Tiyatro ve Sergi Evi'nin dönüştürülmesiyle Büyük Tiyatro sahnelerinin ortaya çıkışı bu soruna dikkat çekmektedir. Öte yandan bu yapılar, genç cumhuriyetin ideolojisini yansıtan, halkın bir araya gelebileceği, ortak anılar biriktirebileceği özellikle de yeni belleğin imgelerini üretebileceği mekânlardır. Özellikle Türk Ocağı merkez binası, kentün simge yapılarından olup cumhuriyet ideolojisini görsel bir dile çevirmektedir. 1934 yılında sergileme mekânı olarak açılan, Sergi Evi ise başkentte artan sahne ihtiyacına çözüm olarak dönüştürülmüş olsa da temelde cumhuriyet iradesinin sanata ve sanatçıya verdiği önemi ortaya koyması açısından ayrıca değerlendirilmelidir.

Tüm bu veriler ışığında, başkent tiyatro sahnesi, yeni belleğin kodlarının hem üretildiği hem de temsil edildiği bir mekân olarak karşımıza çıkmaktadır. 1930'lu yıllardan itibaren başkentte sahnelenen oyunların repertuarına baktığımızda, iki görüşten söz edebiliriz. İlki, cumhuriyet ideolojisinin tanıtılması, korunması doğrultusunda hazırlanan, Türk kimliğine ve ulus kavramına odaklanan oyunlardan/piyeslerden oluşurken, diğeri çağdaş batılı toplumların gündelik yaşam rutinlerini yansıtan dünya klasiklerinden oluşmaktadır. Türk tarih tezi ile ilişkilendirebileceğimiz Türk aidiyetini, kimliğini tanımlayan halk hikâyeleri,

¹²⁹ Ömer Kayısı, *Devlet Opera ve Balesi'nde Sahnelenen Eserler Bibliyografyası (1948-1987)*, Cilt 1, Devlet Opera ve Balesi Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2009, s. 34, 36.

destanlar ve yerli piyeslerin her biri ulus-devlet anlayışına hizmet ederek, cumhuriyet ideolojisinin ve inkılapların, halka nüfus etmesini ve içselleştirilmesini sağlamıştır. Diğer yandan dünya klasiklerinin tercüme edilerek sahneye aktarılması ise hayal edilen modern Türk toplumuna açılan, modern yaşam biçimlerini, farklı dünya görüşlerini sunan bir pencere olarak değerlendirilmelidir. Temelinde halkı eğitmek olduğunu ifade edebileceğimiz bu iki görüşün ortak noktası sahne aracılığıyla; yeni bir birey, yeni bir toplum ve yeni bir bellek ortaya çıkarmak olmalıdır.

Kaynaklar

Arşiv Kaynakları

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Ankara

490.01.3.15.25/177815

490.01.3.15.25/177836

490.01.3.15.25

490.01.4.20.19/178375, s. 1.

080.10.01.03.78.80.18

080.18.01.02.85.93.6, s. 1-2.

030.18.01.02.85.108.13

030.18.01.02.91.66.11

080.18.01.02.89.122.9

030.01.123.782.2, s. 1.

Devlet Tiyatroları Belgelik Şube Müdürlüğü Arşivi, Ankara

Clemens Holzmeister Kostüm Tasarımları 1-2, Faust, 1945 (Resim 6 ve 7).

Köşebaşı, Tatbikat Sahnesi, 1947-1948 (Resim 10).

Cimri, Tatbikat Sahnesi, 1947-1948 (Resim 11).

Şamdancı, Tatbikat Sahnesi, 1947 (Resim 12 ve 13).

Onikinci Gece, Tatbikat Sahnesi, 1948-1949 (Resim 14).

Antigone, Tatbikat Sahnesi, 1941-1942 (Resim 16).

Faust, Tatbikat Sahnesi, 1945-1946, Carl Ebert ve Agah Hün (Resim 17).

Koç Üniversitesi VEKAM Arşivi, Ankara

Ankara Devlet Konservatuarı (ADK)

OB04.14; OB04.31; OB04.35; OB04.89

Resmî Yayınlar

TBMM Zabıt Cerideleri

Devre 5, İctima 33, Cilt 4, 3. 6. 1935, s. 10

Devre 5, İctima 2, Cilt 16, 12.02.1937, s. 105

Birleşim 102, Cilt 20, 6.06.1949, Dönem VIII, Toplantı 3, s. 303.

Birleşim 106, Cilt 20, 10.06.1949, Dönem VIII, Toplantı3, s. 719-730, 722-723.

TBMM, *Kanunlar Dergisi*, Cilt 31

Resmî Gazete, 16.06.1949, No: 7234.

Kitaplar, Makaleler ve Tezler

AND Metin (1983) *Cumhuriyet Dönemi Türk Tiyatrosu*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.

----- (2016) *Türk Tiyatro Tarihi, Başlangıcından 1983'e*, İletişim Yayınları, İstanbul.

BALTACIOĞLU İsmail Hakkı (2006) *Tiyatro Nedir*, Mitos-Boyut Yayınları.

ÇAKAR Doğan (2015) Hacettepe Üniversitesi Ankara Devlet Konservatuvarı (Cebeci'den Beşevlere), *Sabne ve Müzik Eğitim Araştırma Dergisi*, Sayı 1, s. 9-34.

ÇEÇEN Anıl (2000) *Atatürk'ün Kültür Kurumu Halkevleri*, Cumhuriyet Kitapları Yayınevi, İstanbul.

ERTUĞRUL Muhsin (1975) *İnsan ve Tiyatro Üzerine Gördüklerim*, Yankı Yayınları, İstanbul.

HALICI Şaduman (2009) *Ankara Devlet Konservatuvarı'nın Kuruluşu: Prof. Carl Ebert Raporları*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara.

KARADAĞ Nurhan (1998) *Halkevleri Tiyatro Çalışmaları (1932-1951)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

KARAER İbrahim (1992) *Türk Ocakları (1912-1913)*, Ankara.

KATOĞLU Murat (1992) Cumhuriyet Türkiye'sinde Eğitim, Kültür, Sanat, *Türkiye Tarihi 4: Çağdaş Türkiye 1908-1980*, Der. Sina AKŞİN, Cem Yayınevi, İstanbul.

KAYAOĞLU Taceddin (1996) *Türkiye'de Tercüme Müesseseleri*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul.

KAYISI Ömer (2009) *Devlet Opera ve Balesi'nde Sabnelenen Eserler Bibliyografyası (1948-1987)*, Cilt 1, Devlet Opera ve Balesi Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.

KAYNAR Hakan (2013) Artisliğe fazla hevesim vardır...: Musikî Muallim Mektebi'nin Evrak-ı Metruke'sinde Saklı Kalanlar, *Ankara Araştırmaları Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, Aralık, s. 56-78,

KÜÇÜKERMAN Önder (2013) 1939-1945 Yılları Arasında Güzel Sanatlar Akademisi'nde Dahili Mimarı Şube Şefi Ünlü Art Deco Sanatçısı: Marie Louis Süe, *Erken Cumhuriyet Döneminde Mobilya*, Der: Umut Şumnu, TMMOB İç Mimarlar Odası, s. 71-78.

ÖZKAN KOÇ Esra (2021) 1940'lı Yıllarda Türkiye'de Sanatta 'Millilik' Tartışmaları, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 14, Sayı 77, Nisan s. 499-513.

----- (2021) Sanat ve Edebiyat Gazetesinin Sanat Yazıları Üzerine Bir Değerlendirme, *Sanat Tarihi Dergisi*, Cilt 30, Sayı 1, Nisan, s. 305-335.

NUTKU Özdemir (1969) *Darülbeydi'nin Elli Yılı*, A.Ü. DTCF Yayınları, Ankara.

----- (1999) *Atatürk ve Cumhuriyet Tiyatrosu*, Özgür Yayınları, İstanbul.

SARABIANOV Dimitri (1990) "Kazimir Malevich and His Art, 1900-1930", Ed: Jeanne D'Andrea, *Kazimir Malevich 1879-1935*, Los Angeles: The Armand Hammer Museum of Art and Cultural Center, s. 164-168.

SARINAY Yusuf (2005) *Türk Ocakları*. Ötüken Kitap, Ankara.

SIĞIN Naim (2017) Türkiye'de Modernleşme Süreci'nde Basın: Ulus Gazetesinin Modernleşme Söylemi, Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basın ve Yayın Ana Bilim Dalı, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.

ŞENOL Tolga-ASMAZ Ayşenur Ceren (2018) Kazimir Maleviç'in Soyut-Geometrik Dönemi Sonrası Sanat Anlayışı Üzerine Bir İnceleme, *İdil*, Cilt 7, Sayı 47, s. 829-835.

ŞİMŞEK Sefa (2002) *Bir İdeolojik Seferberlik Deneyimi Halkevleri 1932-1951*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul.

TONG F (1935) Halkevinde Yanıkefe, *Ulus*, 21 Kasım, s. 5.

TOPUZ Hıfzı (2005) *Tavcan/Savaş Yıllarında Kültür Devrimi*, Remzi Kitabevi, İstanbul.

TÖR Vedat Nedim (2010) *Böyle Geçti Yıllar*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

YASA YAMAN Zeynep (2012) Ankara'da Bir 'Milli Müze' Serüveni, *Ankara Resim ve Heykel Müzesi*, Ed. Z. Yasa YAMAN, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, s. 35-70.

----- (2012). İmparatorluk'tan Cumhuriyet'e Sanat, *Ankara Resim ve Heykel Müzesi*, Ed. Z. Yasa YAMAN, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı

Yayınları, Ankara, s. 91-370.

WALLIS Brian (2016) Ülkeleri Pazarlamak: Uluslararası Sergiler ve Kültür Diplomasisi, *Sanat Siyaset, Kültür Çağında Sanat ve Kültürel Politika*, Ed. Ali ARTUN, İletişim Yayınları, İstanbul.

Sürelî Yayınlar

ANONİM (1949) *Devlet Tiyatrosu Dergisi*, No: 1, Ekim, s.14.

(ARCAN) Galip İsmail (1929) Sinema Tiyatro'yu Geçebilir Mi?, *Hakimiyet-i Millîye*, 3 Teşrinisani, s. 2.

AY Lütfi (1944) Tiyatrosuzluk, *Ulus*, 16 Aralık, s. 2.

----- (1945) Bizim Şehir Nasıl Oynandı, *Ulus*, 14 Mayıs, s. 4.

----- (1946) Devlet Tiyatrosuna Doğru, *Ulus*, 13 Şubat, s. 2.

----- (1947) Küçük Tiyatro, *Ulus*, 28 Aralık, s.2.

----- (1948) Ankara'da Yeni Tiyatro Mevsimi, *Ulus*, 1 Ekim, s. 2-4

----- (1949) Cocteau ve Jean Marais Ankara'da, *Ulus*, 22 Mayıs, s. 2.

BATU Selâhattin (1949) Semboller Oyunu, *Ulus*, 24 Ekim, s. 2.

BAYDAR Nasuhi (1935) Halkevinde Makbet, *Ulus*, 13 Nisan, s. 3.

(ÇAĞLAR) Behçet Kemal (1932) Halkevinde Akın Oynandı, *Hakimiyet-i Millîye*, 6 İkincikânun, s. 5-6.

CANDAR Avni Ali (1936) Halkevinde Hülleci, *Ulus*, 14 Nisan, s. 4.

ÇELİK Bürhan (1938) Ankara Şehir Tiyatrosu, *Ar*, Şubat, S. 2, s. 16.

(DURU) Kâzım Nami (1929) Tiyatro Eserleri, *Hâkimiyet-i Millîye*, 16 Şubat, s. 2.

----- (1936) Tiyatromuz Kuruluyor, *Ulus*, 9 Ekim, s. 2.

----- (1938) Terbiye Meselesi: Son Münakaşalar, *Cumhuriyet*, 24 Şubat, s. 5.

GÜVEN Ferit Celal (1941) Sanat Terbiyesinin En Kısa Yolu: Sahne, *Ulus*, 16 Aralık, s. 5.

(SEKİZİNCİ) İbnürrefik Ahmet Nuri (1932) Ankara'ya Bir Tiyatro Yapmalıyız, *Hâkimiyet-i Millîye*, 24 Ekim, s. 4.

M.F.F (1940) Konservatuvarda Moliere'in Önünde Moliere'in Temsili, *Ulus*, 4 Nisan, s. 5.

NAYIR Yaşar Nabi (1935) Tiyatro Bir Mektebtir, *Ulus*, 16 Şubat, s. 3.

SEVENGİL Refik Ahmet (1947) Devlet Tiyatro ve Operasına Düşen Üç Vazife, *Cumhuriyet*, 16 Aralık, s. 2.

----- (1950) Devlet Tiyatrosunu Korumak Lazımdır, *Ulus*, 17 Haziran, s. 2.

----- (1950) Tiyatroda Telif Eser, *Ulus*, 11 Eylül, s. 2.

TÖR Vedat Nedim (1941) Büyük Terbiyeci Tiyatro, *Ulus*, 7 Ekim, s. 5.

TUNCEL Bedrettin (1947) Konservatuvar Sahnesinde İlk Yerli Oyun, *Ulus*, 27 Mayıs, s. 2.

YETKİN Suut Kemal (1946) Devlet Tiyatrosu, *Ulus*, 26 Ocak, s. 2.

Adımlar

Akşam

Cumhuriyet

Gün

Hakimiyet-i Milliye

Kurun

Milliyet Sanat

Tercüme Dergisi

Ulus

Zafer

Zaman

Resimler

Resim 1- Comedie Française Temsilinde

(Cumhurreisi İsmet İnönü ve eşi Mevhibe İnönü, Başvekil Doktor Refik Saydam, Hariciye Vekil Şükrü Saraçoğlu, Maarif Vekili Hasan Ali Yücel, Ankara Valisi Nevzat Tandoğan ve Fransız Büyük Elçisi Massigli).

Ulus, 4 Nisan, 1940, s.1.

Resim 2- Halkevi Sahnesinde Akın Temsili

Hakimiyet-i Milliye, 6 Kânunusani 1932, s.6.

Resim 3 ve 4- Halkevinde “Çoban” Temsili

Hakimiyet-i Milliye, 21 Şubat 1932, s.5.

Resim 5- Ankara Şehir Tiyatrosu Sanatçılarından Bazıları

Ulus, 7 Sonkânun 1938, s.1.

Resim 6 ve 7- Clemens Holzmeister Kostüm Tasarımları 1-2, Faust, 1945

Devlet Tiyatroları Belgelik Şube Müdürlüğü Arşivi

(Aydın Altay, 2021, s.98).

Resim 8 ve 9- Güçlü Adam ve Havacı, Kazimir Malevich, Güneşe Karşı Kazanılmış Zafer, 1913.

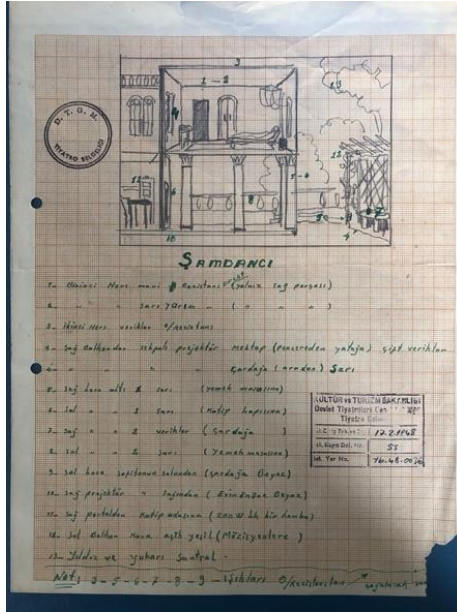
(Şenol, Asmaz, 2018, s.831).

Resim 10- Köşebaşı, Tatbikat Sahnesi, 1947-1948
Devlet Tiyatroları Arşivi, Belgelik Şube Müdürlüğü
(Aydın Altay, 2021, s.300).

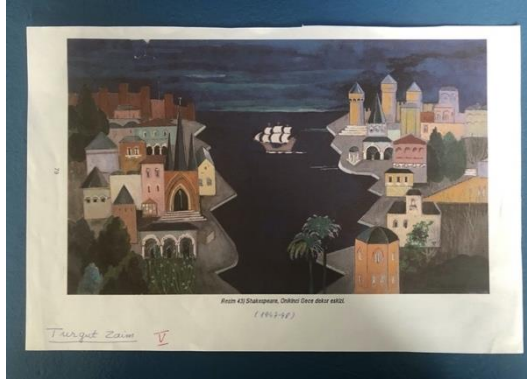
Resim 11- Cimri, Tatbikat Sahnesi, 1947-1948
Devlet Tiyatroları Arşivi, Belgelik Şube Müdürlüğü
(Aydın Altay, 2021, s.298).

Resim 12- Şamdancı, Tatbikat Sahnesi, 1947-1948
Devlet Tiyatroları Arşivi, Belgelik Şube Müdürlüğü
(Aydın Altay, 2021, s.300).

Resim 13- Şamdancı, Tatbikat Sahnesi, 1947-1948
Devlet Tiyatroları Arşivi, Belgelik Şube Müdürlüğü
(Aydın Altay, 2021, s.301).

Resim 14- Onikinci Gece, Tatbikat Sahnesi, 1948-1949

Devlet Tiyatroları Arşivi, Belgelik Şube M¼d¼rl¼ę¼
(Aydın Altay, 2021, s.302).

Resim 15- G¼l¼nç Kibarlar, Tatbikat Sahnesi, 1939-1940

Ulus, 4 Nisan 1940, s.5.

Resim 16- Antigone, Tatbikat Sahnesi, 1941-1942

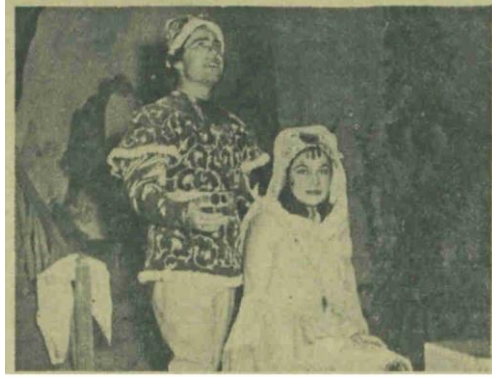
Devlet Tiyatroları Belgelik Şube M¼d¼rl¼ę¼ Arşivi
(Aydın Altay, 2021, s. 291).

Resim 17- Faust, Tatbikat Sahnesi, 1945-1946

Carl Ebert ve Agah Hün

Devlet Tiyatroları Belgelik Şube Müdürlüğü Arşivi
(Aydın Altay, 2021, s.294).

**Resim 18- Kerem ile Aslı Operası, Devlet Tiyatro ve Opera Binasının
Açılışı *Ulus*, 3 Nisan 1948, s.1.**

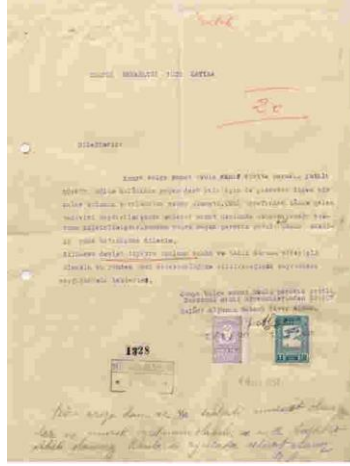

**Resim 19- Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ve Sayın Bayan İnönü, Milli
Eğitim Bakanı ve Genelkurmay Başkanı ile Birlikte**

Ulus, 3 Nisan 1948, s.1.

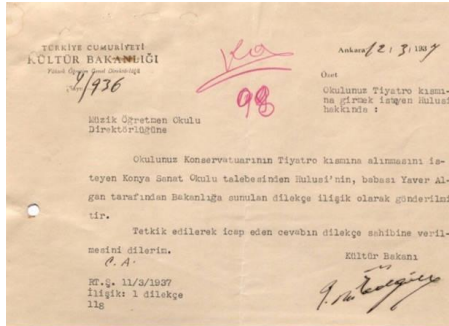
Ekler

EK 1- VEKAM Kütüphanesi ve Arşivi

Ek 1a- Yaver Algan tarafından oğlu Hulusi Algan'ın Devlet Konservatuvarı tiyatro bölümüne başvurusuna ilişkin Kültür Bakanlığı'na yazdığı dilekçe.

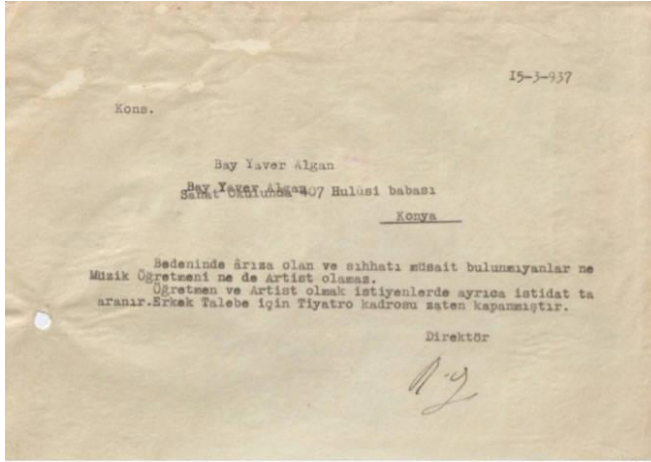
VEKAM, ADK.OB04.14

Ek 1b. Yaver Algan'ın mektubunun cevaplanmasına ilişkin Kültür Bakanı¹³⁰ imzalı belge.

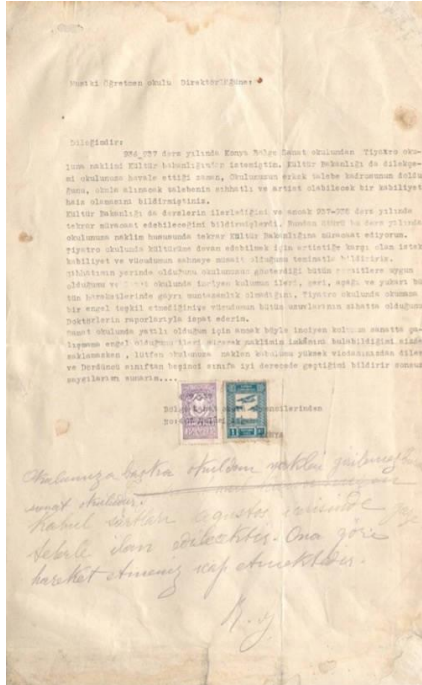
VEKAM, ADK.OB04.14

¹³⁰ Bu tarihte Kültür Bakanı Saffet Arıkan olmalıdır. 10 Haziran 1935 ve 28 Aralık 1938 tarihleri arasında Maarif Vekili olan Arıkan'ın adı, 1937 tarihli TBMM Zabıt Ceridesinde Kültür Bakanı olarak görülmektedir. Ayrıca 1935 yılında Meclis görüşmelerinde Maarif Vekaleti mi? Kültür Bakanlığı mı? Tartışmaları yapılmaktadır. Elde edilen bulgulardan yola çıkarak, en yüksek ihtimal dönemin Kültür Bakanının Saffet Arıkan olduğu yönündedir. Öte yandan belge de görülen imza Arıkan'a ait olmamalıdır (TBMM Z.C. Devre 5, İçtima 33, Cilt 4, 3. 6. 1935, s. 10; TBMM Z.C. Devre 5, İçtima 2, Cilt 16, 12.02.1937, s. 105)

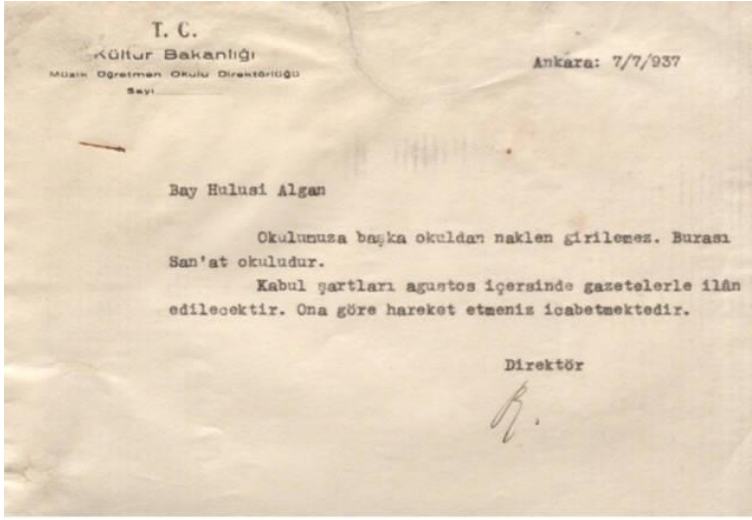
Ek 1c. Ankara Devlet Konservatuvarı direktörlüğünden Yaver Algan adına yazılmış cevap mektubu.

VEKAM, ADK.OB04.14

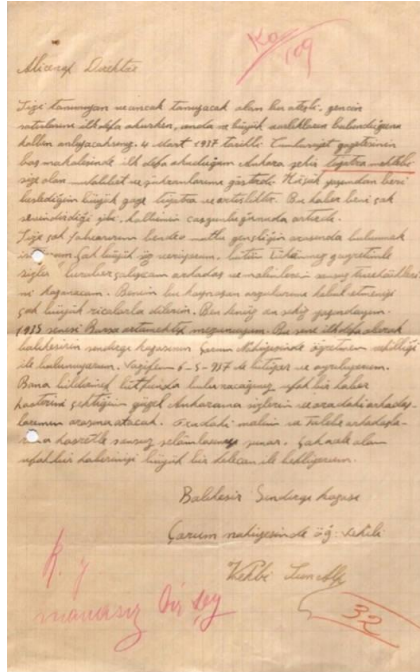

Ek 1d. Hulusi Algan tarafından Musiki Öğretmen Okulu (Ankara Devlet Konservatuvarı) direktörlüğüne yazılan başvuru mektubu.

VEKAM, ADK.OB04.14

Ek 1e. Hulusi Algan'a Müzik Öğretmen Okulu (Ankara Devlet Konservatuvarı) direktörlüğünden yazılan cevap mektubu.
VEKAM, ADK.OB04.14

Ek 2a. Vehbi Sunalp'ın Tiyatro Okuluna başvuru mektubu.
VEKAM ADK.OB04.31

Bay direktör 30-6-1937

Size bundan üç ay önce bir mektup yazmıştım. Özaman bir çarem nahijesi öğreten ecillığı ile bay sevgili gördüm. Fimdi luvacıyım. Belki size bu mektubumu gün dermekle bir işlediğim aflatınıza dilemim. Hüsud özünden beri herkeleği öğüne emel, ~~aktarabım~~. Halkıki bu gün bu senelinde mebrun- rü ügatte luvacıyım. Size sad rica rediyarım beni chdara devlet Tiyatra mektebine kabul etmiş günkü luv per Türki istidat ne basarullah ear. size ney rediyarım ki her seyde mureffak olucaz ve luvçuk bir merchi logaracım. sad yabharım bir Türk gençini derm adan yama atesini vâidlis meymiz, mahre etmezim. 1935 senesi orta mektep mezunuyum. özgen 18 neçü de- rekattı ne fındık Zaruret beni fayla cedutunada iki senedir malim ecillığı yaptım. İyde luvçuk size öğüsed seicdanınga miracaat rediyarım.

Ek 2b. Vehbi Sunalp'ın Tiyatro Okuluna başvuru mektubu. VEKAM ADK.OB04.31

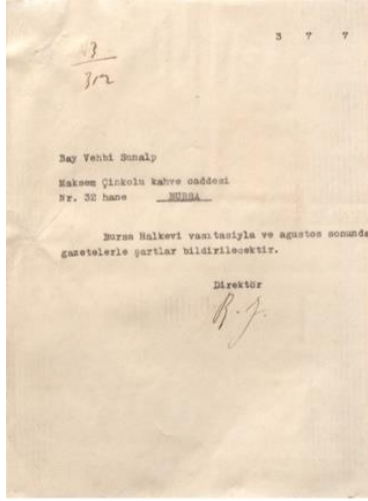
Bir özeyle gençin hayat ne kuvvet menhal ala deni. İyde etmezim bir mektebi kabul etmiş. Yallogaçıyım efad bir hake kavetini sekteye gızel chdara ne mektebine hayatın caltı. İyde luvçuk seicdanınga miracaat rediyarım.

Fatih Sunalp

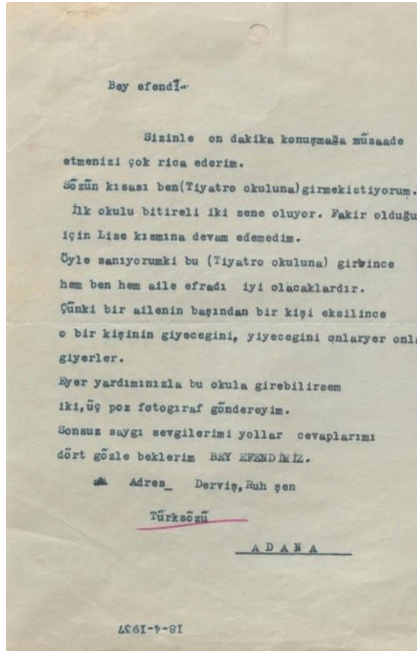
Adres:
Vehbi Sunalp
Maksem çinkolu kahve caddesi
NR: 32 hane
Bursa

Bursa Halk Kervanında ve Augustos zamanında gazetelerle sahtlar bildiri bectir. N.Y.

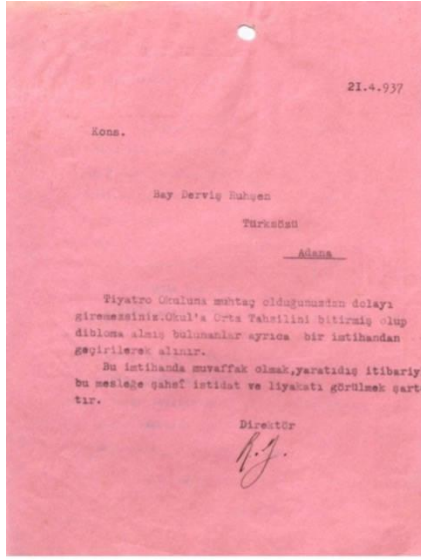
Ek 2c. Vehbi Sunalp'ın Tiyatro Okuluna başvuru mektubu. VEKAM ADK.OB04.31

Ek 2d. Vehbi Sunalp'a Ankara Devlet Konservatuvarı direktörlüğünden verilen cevap yazısı.
VEKAM ADK.OB04.31

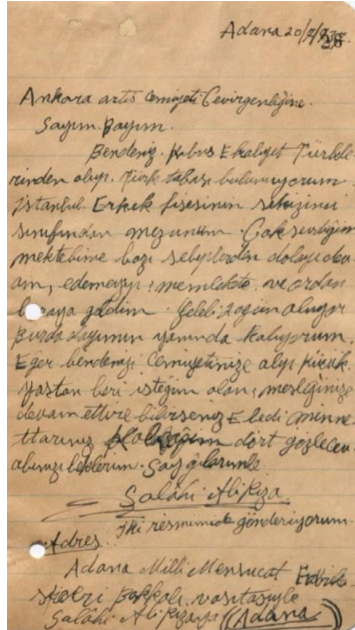

Ek 3a. Derviş Ruşen'in Tiyatro Okulu (Ankara Devlet Konservatuvarı) başvuru mektubu.
VEKAM ADK. OB04.35

Ek 3b. Ankara Devlet Konservatuvarı direktörlüğünün Derviş Ruhşen'e cevabı.

VEKAM ADK. OB04.35

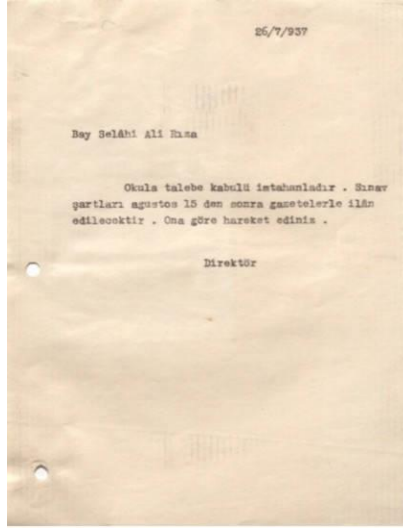
Ek 4a. Selahi Ali Rıza'ya ait Ankara Devlet Konservatuvarına başvuru mektubu.

VEKAM ADK. OB04.89

Ek 4b. Selahi Ali Rıza'nın başvuru mektubuyla göndermiş olduğu fotoğraflar.

VEKAM ADK.OB04.89

Ek 4c. Ankara Devlet Konservatuvarı direktörlüğünden Selahi Ali Rıza'ya yazılan cevap mektubu.

VEKAM ADK.OB04.8